

letnik |
številka

1

**jezik
in
slovstvo**

1955/56

Jezik in slovstvo

Letnik I, številka 1

Ljubljana 1955/1956

List izhaja med šolskim letom, vsakega 15. v mesecu

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Zaloga Založba Obzorja v Mariboru

Tiska Celjska tiskarna v Celju

Opremila inž. Jakica Accetto

Uredniki dr. Tone Bajec za jezikoslovni del
dr. Marja Boršnik za literarnozgodovinski del
dr. Joža Mahnič za metodološki del

Odgovorni urednik dr. Joža Mahnič, Ljubljana, Novi bloki 16

Rokopise pošiljajte Slovanskemu inštitutu v Ljubljani (NUK)
na ime posameznih urednikov

Naročila in vplačila sprejema uprava Založbe Obzorja v Mariboru,
Maistrova 5, poštni predal 73, telefon 39-48, tekoči
račun pri Komunalni banki v Mariboru
št. 64-K-4-Ž-167

Letna naročnina 400 din, polletna 200 din, posamezna šte. 50 din.
Za tujino celoletna naročnina 600 din

Vsebina prve številke

	Na pot	1
	<i>Anton Slodnjak</i> O Slavističnem društvu	3
	<i>Anton Sovrè</i> K tehniki prevajanja latinske proze	6
	<i>R. Kolarič</i> Narečje — knjižni jezik — šola	11
	<i>A. Bajec</i> Vežanje več osebkov s povedkom	12
	<i>R. Kolarič</i> Čestitati in častitati	14
	<i>Bor's Paternu</i> Iz zgodovine slovenske literarne kritike	15
	<i>Joža Mahnič</i> Naše ekskurzije	21

Ocene in poročila

<i>Janko Jurančič</i> Antun Barac, Jugoslavenska književnost	25
<i>V. S. Dobrovoljc</i> in <i>Verstovšek</i> , Dve imenski kazali	27
<i>F. Jakopin</i> Jezikoslovje v Slavistični reviji V—VII	28
<i>Marja Boršnik</i> Prežihov zbornik	29

Iz slovanskega sveta

<i>V. S. Posvetovanje</i> jugoslovanskih slavistov v Ohridu	30
<i>R. Š. Trije</i> poljski jubileji	32

NO. 1633/1955

Nekaj let je že od tega, ko se je v odboru Slavističnega društva spočela misel na izdajo poljudnega mesečnika za jezik in slovstvo. Približno pred pol leta so potrebo po podobnem časopisu občutili še naši prevajalci, novinarji in književniki. Da se močno v isti cilj usmerjene sile ne bi brez potrebe cepile in trošile, so se vse omenjene organizacije zedinile in sklenile čimprej izdati takšen časopis. Vztrajna prizadevanja so kljub neugodnim razmeram po tiskarnah in založbah končno obrodila sad in slovenski javnosti damo prvo številko našega glasila.

Slovstvena, zlasti pa jezikovna vprašanja dandanes ne zapoljuje več samo ožjega kroga strokovnjakov, ampak se zanje živo zanima vsa kulturna javnost. Vsak izobraženec se zaveda, da je vprašanje materinega jezika zadeva njegove kulturne zavesti in narodnega ponosa. Isto velja za našo besedno umetnost, ki je s Prešernom, Levstikom, Cankarjem in Župančičem dala prepričljive in bleščeče dokaze za svojo življenjsko pravico in ustvarjalno moč. Čim bolj se demokratizira naše socialnopolitično življenje, tem bolj nam mora biti pri srcu naša beseda kot nepotvorjen izraz ljudskega izražanja, mišljenja in čustvovanja.

Časopis bo skrbel za kulturo slovenskega jezika. Zato bo prinašal članke iz pravorečja in pravopisa, besedotvorja, oblikoslovja in skladnje. Razpravljal bo o ljudskem govoru raznih zemljepisnih področij in o jeziku ter slogu naših pisateljev klasikov. Ocenjeval bo z jezikovne strani vse pomembnejše knjižne novosti, izvirna dela in prevode. Opozarjal bo na napake v vsakdanji javni rabi jezika, v dnevnem časopisju, po sestankih in napisih. Spremljal bo našo govorjeno in pisano besedo ter jo normativno usmerjal, prikazujoč pri tem njeno intimno bistvo, domače prvine, ter svareč pred škodljivimi ali nepotrebnimi tujimi primesmi.

Druga naloga našega lista bo, da bo odgovarjal na najbolj živa vprašanja s področja književnosti. Prinašal bo sodobne osvetlitve raznih obdobj, osebnosti in del iz slovenske literarne zgodovine. Sproti bo z idejnega in estetskega zrelišča presojal vse pomembnejše novosti v domačem leposlovju. S sproščeno in pošteno polemiko bo posegal v važnejše dogodke našega kulturnega življenja. Spremljal bo tudi razvoj književnosti pri ostalih slovanskih narodih, zlasti pri Hrvatih, Srbih in Makedoncih. Glosiral bo končno tudi literarne zanimivosti iz tujine, ki bi kakorkoli pojasnjevale duhovni svet sodobnega človeka.

Tretja skrb našega lista bo posvečena pouku materinega jezika na naših šolah in idejno-estetski vzgoji naše mladine. Tovrstni članki bodo razpravljali o metodiki jezikovnega pouka na raznih stopnjah, o podajanju književne zgod-

vine, obravnavi literarnih tekstov in vsem drugem, s čimer imajo naši slavisti šolniki vsak dan opravka. Namen teh člankov bo, dvigniti kakovost pri pouku slovenščine in ga metodološko kar najbolj poenotiti. Naš list bo ocenjeval tudi učbenike in spremljal vlogo slovenščine v razvoju našega šolstva.

Na poljuden in živahen način bo torej zajemal: jezik, književnost in vzgojo. S tem smo mu začrtali področje, ki ga nima nobena od naših izhajajočih publikacij. Rodile so ga potrebe vsakdanjega življenja in širokih plasti prosvetnih delavcev. Uredniki iskreno žele, da tej široki prosvetni javnosti list ne bi bil samo namenjen, ampak da bi iz nje nenehno prihajale tudi plodne spodbude, zlasti pa tehtni prispevki z raznovrstno vsebino. Naš list ne bi dosegel svojega namena, če bi postal samo novo delovno torišče ozkega kroga znanstvenikov; zajeti mora prav vse, ki znajo sukati pero in jim je pri srcu naša beseda. Vse sodelavce pa tudi prosimo, naj bodo njih prispevki problemsko zanimivi in zaokroženi, po obsegu pa primerno kratki; kolikor ne bi sodili v okvir našega lista, bomo avtorje o tem tako ali drugače obvestili.

Urednik jezikovnega dela bi rad še posebej poudaril, da bo naš list obravnaval vprašanja iz vsakdanjega življenja, ki zanimajo naše pisce, časnikarje, prevajalce in vse številne ljubitelje slovenske besede. Že dolgo so si želeli jezikovnega svetovalca, ki bi jim pomagal pri njih delu. Resda smo doslej že imeli jezikovne koticke v radiu in v raznih listih, vendar v njih ni bilo sostavnosti in prave zaokroženosti, vse je bilo nekako porazdrobljeno, nepregledno in tudi dostikrat nedostopno. Čeprav so take pomenke vodili strokovnjaki, vendar niso imeli avtoritete, ki bi njih ugotovitvam dajala pečat dokončnosti. Naslanjali so se na tisto, kar je že dognanega v Slovenskem pravopisu in po posameznih slovnica, toda v našem knjižnem jeziku je še marsikaj nedognanega, neobdelanega in premalo opaženega. To najbolje vedo naši pisatelji in prevajalci, ki se pogosto znajdejo v hudih zadregah. Ker je v uredniškem zboru in med sodelavci našega mesečnika večina sestavljalcev Slovenskega pravopisa, sedanje slovnice in prihodnjega slovenskega besednjaka ter cela vrsta odličnih poznavalcev jezika, ki so prav tako poklicani za to delo, nadalje nekaj priznanih piscev in prevajalcev, bo novi list lahko odločal z vso potrebno avtoriteto, ne da bi se mu bilo treba bati morebitne zavrnitve v nadaljnjih izdajah pravopisa ali slovnice.

Na začetku bo uredništvo samo s kratkimi sestavki sprožilo nekatera pereča vprašanja našega pisanja, v nadaljnjih številkah pa bo poglobilni poudarek tudi na odgovorih, s katerimi bo list skušal zadovoljiti vedečnost naših bralcev. Naše geslo je: na vsako vprašanje znanstveno utemeljen pa praktično uporaben odgovor. Pričakujemo, da bodo naročniki list krepko podprli in tako pomagali ustanoviti slovensko osrednje jezikovno glasilo. Močno bi nam ustregli, če bi že kar skraja jeli sporočati svoje želje, potrebe in težave ter se tako uvrstili med naše sodelavce.

O SLAVISTIČNEM DRUŠTVU

Slavistično društvo so začeli snovati nekateri slavisti leta 1934 iz tedanjega Jugoslovanskega profesorskega društva kot samostojno strokovno društvo profesorjev slovenščine in srbohrvaščine na naših srednjih šolah. Ustanovni občni zbor dne 6. januarja 1935 pa mu je določil kot pogloblitve naloge: 1. znanstveno raziskovanje našega jezika in literature, 2. izdajanje znanstvenih in praktičnih publikacij, 3. skrb za pravilno učenje slovenščine in srbohrvaščine na tedanji srednji, meščanski in ljudski šoli. Prvi društveni odbori pod predsedstvom prof. dr. Nahtigala (do leta 1937), dr. Rupla (do leta 1939) in prof. dr. Kidriča (do leta 1941) so se pogumno lotevali teh nalog. O tem pričajo štirje letniki prvega društvenega glasila »Slovenski jezik« (1938—1941) s tehtnimi jezikoslovnimi in literarnozgodovinskimi razpravami, knjižna izdaja Prijateljevih esejev »Duševni profili slovenskih preporoditeljev« (1935) in »Borba za individualnost slovenskega knjižnega jezika v letih 1848—1857« (1937), novi pedagoško in znanstveno izpopolnjeni učbeniki za srednje šole, zbiranje gradiva za razne slovarje, stilistiko in opisno slovnico knjižnega jezika. Pri tem ne smemo pozabiti tudi novih učnih načrtov za pouk slovenskega in srbohrvatskega jezika v srednjih šolah, boja za pravično obravnavanje teh jezikov v naših šolah, upiranja monopolizaciji šolskih knjig ter akcije za popolno reformo našega šolstva kakor tudi mnogih predavanj članov in drugih slavistov. Iz društva je izšla tudi pobuda za postavitve spomenika prof. Prijatelju pred Univerzitetno knjižnico.

Med vojno društvo ni delovalo. Člani so ostali v veliki večini zvesti ljudstvu in tradiciji slovenske slavistike. In ni slučaj, da jih je premnogo to zvestobo potrdilo z življenjem, nekateri tudi z osebnim tveganjem v boju, skoraj vsi pa s hujšim ali manjšim trpljenjem. Le malokdo je pozabil na izročilo ljudstva in društva ter je zašel.

Po vojni se je Slavistično društvo obnovilo skoraj z docela enakim programom, kakor ga je imelo prej. Zaradi osvoboditve Primorske in širokega razvoja šolstva pa so društvene naloge narastle in postale nekoliko drugačne. Novi odbori niso zlahka zbrali skoraj vseh predavateljev slavističnih predmetov (danes šteje društvo okrog 500 članov) v obnovljenem društvu. Tudi niso mogli vedno zadovoljevati zahtev novega bujnega življenja. Res da sta del društvenih prejšnjih načrtov in nalog prevzela Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Ministrstvo za prosveto oziroma Svet za prosveto in kulturo, vendar je bilo krvavo treba posebnega društvenega zbirališča za vse, ki so iz ljubezni ali dolžnosti morali skrbeti za jezikovno kulturo mladine in vsega našega ljudstva. Obnovljeno Slavistično društvo je hotelo biti tako zbirališče in kot svojo prvo in največjo nalogo si je določilo obnovo glasila. To je res začelo zopet izhajati pod naslovom Slavistična revija leta 1948 za predsednikovanja večletne predsednice prof. dr. Marje Boršnikove v uredništvu prof. dr. Antona Ocvirka pri Državni založbi.

Ta revija, ki je pred kratkim dosegla svoj osmi letnik, je postala tedaj, ko je začel urejati njen filološki del prof. dr. Fran Ramovš, znana po vsem slavističnem svetu. Poleg domačih so se kmalu začeli oglašati tudi tuji sodelavci in tretji letnik (1950), posvečen Ramovševi šestdesetletnici, je že združil veliko število domačih in tujih slavistov, ki so dali s svojimi prispevki temu letniku svetovni sloves. Tudi četrti letnik (1951), namenjen počastitvi prof. Kidriča ob sedemdesetletnici, dasi skromnejši glede na število tujih sodelavcev, ima vendarle večji pomen kakor prvi letniki. V splošnem pa moramo reči, da so vsi letniki Slavistične revije društvu v čast, kar dokazuje tudi to, da je od tretjega letnika njena soizdajateljica Slovenska akademija znanosti in umetnosti oziroma njen Inštitut za slovenski jezik in Inštitut za literature. Poudariti moramo zlasti vrednost filoloških člankov in razprav obeh mojstrov naše slavistike: prvega društvenega predsednika in častnega člana prof. Nahtigala in prerano umrlega, nepozabnega prof. Ramovša. V zadnjih letnikih se uspešno uveljavljata na tem področju tudi zastopnika mlajše lingvistične generacije dr. France Bezljaj in dr. Tine Logar poleg najstarejšega Ramovševega učenca dr. Toneta Bajca. Literarnozgodovinskih razprav je v nekaterih prejšnjih letnikih več kakor v zadnjem, kar bi pričalo o tem, da se še niso vsi raziskovalci naše literarne preteklosti tako oklenili svoje revije, kakor bi bilo treba. Tega ali onega ovira delo pri drugih publikacijah, zlasti pri Zbranem delu naših klasikov, ki bi ga tudi v nekem smislu mogli označiti kot plod delovanja našega društva. Četudi se odbor zaveda, da Slavistična revija ne zasluži v splošnem take hvale, kakršno včasih sliši od domačih in tujih znanstvenikov, vendar sodi, da je zagotovitev obstoja in izpolnitev društvenega glasila njegova najvažnejša naloga. To je posebno občutil v nesrečnih letih (1952, 1953), ko nikakor ni mogel premagati tehničnih ovir, ki so onemogočile redno izhajanje. Reklamacije, ki jih je tedaj dobival od domačih in tujih naročnikov iz vsega, naši knjigi tedaj odprtega znanstvenega sveta, od Ljubljane pa do Kalifornije in od tam do Gradca, so mu prizadevale mnogo skrbi, a so mu dajale tudi spodbude, da ni odnehal, dokler ni s podporo SAZU ob popolnem razumevanju njenega predsednika Josipa Vidmarja odstranil teh ovir in letos izdal z veliko subvencijo Sveta za prosveto in kulturo pri Državni založbi nekaj novih letnikov revije, ki jo je solidno natisnila Triglavska tiskarna ob posebni pozornosti svojega ravnatelja in najboljšega stavca. O tem zborniku so že izrekli bralci in kritika v domačem in hrvaškem dnevnem tisku mnogo pohvalnih besed.

Kakor je revija ena največjih skrbi društva, vendar ni edina. Vse članstvo se zaveda, da mora njegovo glasilo ohraniti in celo okrepiti svoj znanstveni značaj, vendar si večina želi še strokovno pedagoški časopis, ki bi mu bil stalni svetovalec pri delu v šoli, pri pisanju in drugih opravilih, kjer je čista in točna beseda pogoj uspeha. Zato se je že več društvenih odborov trudilo, da bi ustanovilo tak časopis, kar je zdaj končno uspelo v sodelovanju z Društvom prevajalcev in drugimi društvi, ki streme za tem, da bi se uveljavil naš jezik v vsej lepoti in pravilnosti v vseh manifestacijah našega kulturnega in javnega življenja. — Poleg tega pripravljajo nekateri društveni člani obširno zgodovino našega

slovstva in zadovoljni ter srečni smemo trditi, da bo v bližnjem času dozorel kljub raznim težavam prvi zvezek tega potrebnega in pomembnega dela, ki ga bo društvo izdalo s Slovensko Matico v uredništvu dr. Lina Legiše. — Nekateri člani pa so pripravili rokopis slovenske slovnice za srednje šole, drugi mislijo na obnovo Klasja, tretji sodelujejo pri sestavi učnih načrtov in reformi šolstva.

Društvo je delovalo od začetka tudi z živo besedo za vzgojo članstva. Znanstvena, strokovna in pedagoška predavanja se vrstijo skozi vse poslovne dobe za ljubljanske, v novejši dobi tudi za mariborske člane, ki imajo že nekaj let samostojno, zelo delavno podružnico. Večkrat je društvo organiziralo tudi večja skupna zborovanja članstva, n. pr. ob štiristoletnici slovenske knjige (1951) v Ljubljani s skupnim izletom na Rašico, 1952 v Tomaju (skupno s študenti slavisti) in 1954 v Mariboru, kjer se je zbralo preko 200 članov. Letos je pripravilo društvo z drugimi sorodnimi društvi v državi posvetovanje jugoslovanskih slavistov v Skopju in Ohridu od 23. do 28. maja, ki se ga je udeležilo 35 delegatov iz vrst našega članstva. Univerzitetni člani društva pa so v letošnjem septembru organizirali z vsemi jugoslovanskimi univerzitetnimi slavističnimi inštituti in seminarji mednarodni slavistični sestanek v Beogradu, ki je bil pomembna revija svetovne in domače slavistike.

Društvo je vedno gojilo med članstvom spomin in pieteto do slavističnih vzornikov in učiteljev. Poleg že omenjenega spomenika Ivanu Prijatelju je vzdalo na Prijateljevi rojstni hiši na Vinicah pri Sodražici leta 1951 spominsko ploščo, leta 1952 je pomagalo obnoviti vzdavo spominske plošče Janku Kersniku na Brdu, za prihodnje leto pripravlja vzdavo spominske plošče na rojstni hiši dr. Karla Štreklja v Gorjanskem na Krasu.

Pomaga tudi pri raznih literarnih spominskih slavnostih, v zadnjem času je n. pr. izvršilo začetna organizacijska dela za proslavo »moderne«. Društvo vedno vabi na svoja zborovanja tudi zastopnike slušateljev slavistike in jim daje pri nabavi publikacij iste ugodnosti kakor članom. Da bi povečalo med mladino veselje do znanstvenega dela, razpisuje in podeljuje mladim znanstvenikom nagrade za uspela dela iz literarne zgodovine iz posebnega Kidrič-Prijateljevega sklada, ki ga je osnovalo v ta namen.

Brez pretiravanja lahko rečemo, da smejo dosedanji odborniki in člani Slavističnega društva ob letošnji društveni dvajsetletnici mirno gledati na opravljeno delo, ki tvori važen del našega kulturnega prizadevanja v tej dobi. Ako bi jim bilo ob tej priložnosti kaj želeli, potem samo še večje požrtvovalnosti v delu za organski razvoj našega jezika v vseh panogah javnega, znanstvenega in tehničnega življenja kakor tudi nenehne skrbi za čim globlje poznavanje naše lepe in zanimive literature.

K TEHNIKI PREVAJANJA LATINSKE PROZE

V predgovoru k prevodu Herodotovih Zgodb sem zapisal, da veljajo za prevajanje klasičnih tekstov drugi zakoni kakor za moderne jezike. V podkrepitev tej trditvi hočem tu na zgledih iz latinske proze pokazati nekaj prijemov praktičnega značaja, ki je prav, da jih prevajalec uporablja pri svojem delu.

Dobro prevajanje je umetnost, ne sicer stvarilna, v glavnem le obnavljalna, a vendarle umetnost: zato se tistega, kar je v njej najboljše in najvišje, prevajalcu ni moč naučiti, ako mu manjkajo naravni dar, kombinacijska zmožnost, tanek posluh za stil in še več drugih lastnosti, ki naj bi njegovo delo dvigale iz obrtniških nižin na umetniško raven. Toda vsaka umetnost ima svojo tehniko in ta je priučljiva. Prevajanje pomeni borbo z originalom, zato je prevajalcu koristno, da pozna način in sredstva svojega nasprotnika. Kakor gledališkemu igralcu ni dovolj samo talent, ampak potrebuje tudi praktično šolo v govoru, kretnji in mimiki, kakor mora pevec vztrajno uriti grlo in dihalne organe ter se ukvarjati z dinamičnimi, ritmičnimi in melodičnimi vajami, tako je »rokodelsko« šolanje neogibno tudi prevajalcu, ako mu je do tega, da bo njegovo prizadevanje v enaki meri pravično genijema obeh jezikov, latinskega in slovenskega. Kot sleherni narod so bili tudi Rimljani s krvnimi vezmi povezano občestvo, ki je v jeziku izražalo to, kar mu je živelo v krvi. Tudi njih jezik je bil rezultat prerazličnih prvin: mnogo jih je prevzel kot dedino od davnih prednikov, druge so bile sad lastne stvarilnosti, tretje so mu prinašali stiki z bližnjimi in daljnimi sosedi; pokrajina, v kateri se je razvijal, mu je vtisnila pečat prav tako kakor domišljija in čustvovanje ljudi, ki so ga govorili, prav tako kakor njih verstvo in običaji, njih dejalnost v vojni in miru, v hiši in na polju, skratka, vse, kar je dajalo vsebino njih bitju in žitju. Tako si je Rimljan v sto in sto letih izoblikoval svoj posebni izrazni instrument, ki ni čudno, da se po strukturi bistveno loči od našega jezika, saj je ta rasel in še raste v drugih časih, v drugačnem okolju in drugačnem miselnem svetu. Zategadelj se prevajalec, ki se ravna, da bi rimski miselni vsebini slekel domačo odevo ter ji oblekel tujo, slovensko, ne sme vdajati mnenju, da mora biti ta urezana natanko po izvornem kroju: to bi bilo grobo varanje samega sebe, ki bi delalo krivico originalu in silo slovenščini. Pravilo mu bodi marveč, da je treba v prevodu vsebino predloge izčrpati do skrajnih možnosti, oblika pa naj se ne drži togo izvornika, ampak naj se svobodno prilagodi jezikovnim zakonom materinščine.* Narodna čast

* Lep zgled za tak način prevajanja je novi slovenski Faust. Kakor je bilo že Funtkovo delo za tiste čase dosti spretno, nova poslovenitev ga je prerasla za cel stolp, ravno zato, ker stoji na načelu, ki ga postavljam jaz za slovenjenje antičnih tekstov. Za prevajanje poezije iz modernih jezikov velja namreč gledé »dobesednosti« podobno pravilo kakor za latinščino, zlasti kjer vežeta prevajalcu roké metrum in rima.

in spoštovanje do materine besede zahteva, da prevajalec postavlja snažno pregrado med tuji in domači način izražanja. V tem smislu utegne biti njegovo prizadevanje tudi stvarilno, ne samo obnavljalno, saj mu boj s tujim avtorjem stopnjuje lastno izrazno sposobnost ter doprinaša k obogatitvi in likovitosti slovenskega sloga.

Težave pri prevajanju iz latinščine se često pojavljajo že zato, ker je imela latinščina v svoji klasični dobi nenavadno siromašen besedni zaklad. To je bridko občutil Lukrec, ko je Epikurovo materialistično filozofijo pregnetal v latinske heksametre. V RN I 136 ss pravi:

Nič se ne motim in vem, kako težko je Rimljanu
Grkov izsledke temne pojasniti z latinskimi verzi,
zlasti ker treba za mnoge reči je novih izrazov
zbog uboštva jezika in zbog novosti vsebine.

Kakor ves narod so Rimljani uniformirali tudi svoj jezik, in sicer ravno za njegovega najlepšega razcveta. Zato večkrat ni lahko iz obsežne pomenske sfere kake besede izbrati slovenski izraz, ki bi vseboval najprikladnejši pomen za tisto okolico in tisto zvezo. V nasprotju z latinsko jezikovno uniformnostjo se slovenščina odlikuje z izrazito pomensko individualizacijo. Zategadelj daleč prekaša latinščino glede katerega koli slogovnega načina in tona njenih avtorjev, in prevajalec ja dolžan, da spričo rimskega izraznega uboštva z obema rokama posega v bogatijo našega jezika ter skuša uniformnim zvezam iste latinske besede izvabiti tudi najrahljše odtenke. Za zgled naj navedem nekaj zvez z glagolom *facere* in ustrezne slovenske prevode:

classem facere: ladjevje zgraditi;
castra facere: tabor postaviti, utaboriti se;
semitam facere per fundum: stezo speljati prek njive;
litteras facere: pismo pisati;
sibi viam facere: pot si krčiti, utirati;
savium facere: poljub dati, poljubiti;
impetum facere: napad izvesti, napasti;
ignem facere: ogenj zanetiti, zakuriti;
poemata facere: pesmi delati, zlagati, ustvarjati;
bonum vinum facere: dobro vino pridel(ov)ati;
curso L stadia facere: 10 km v teku premeriti, preteči;
annum in fuga facere: leto dni preživeti na begu;
indutias, pacem facere: premirje, mir skleniti;
bellum facere: vojno začeti, zanetiti;
fugam facere: v beg se spustiti, zbežati, pobegniti; v beg pognati, prepoditi;
promissum facere: obljubo izpolniti;
res divinas facere: daritev opraviti;
cenae, ludos facere: gostije, igre prirejati;
dolorem facere: bolečino povzročiti;
fidem facere: vero zbuditi, prepričati;
consulem facere: za konzula izbrati, izvoliti;

reum facere: na zatožno klop posaditi;
 testem facere: za pričo vzeti;
 certiore facere: obvestiti;
 potestatis suae facere: v svojo oblast spraviti;
 aequi bonique facere: zadovoljen biti;
 damnum facere: škodo trpeti;
 ridicula facere: smešne uganjati, razdirati;
 facere non possum, quin: ne utrim, da ne bi;
 gallina ova facit: kokoš nese (jajca);
 pica pullos facit: sraka ima, izleže, izvali mlade;
 rapum facit cymam: repa (se) cími, kalí, odganja;
 fimi sucus facit multam herbam: gnojnica daje bujno
 travo; gnojnica pospešuje rast trave;
 hoc facit denarium decem milia: to znaša 10.000 din;
 fac venias: glej, da prideš;
 hoc me flere facit: to mi izvablja solze, me spravlja v jok;
 caelum non facit: podnebje ne prija, ne dé dobro;
 quid faciunt leges, ubi: kaj pomagajo, koristijo zakoni, ko;
 nullus melius medicinam facit: nikdo ni v zdravljenju
 bolje izveden; ni ga boljšega zdravnika, umnejšega vrača;
 fac, quaeso, qui tu es, esse me: misli si, predstavlja
 si, predpostavljaj, predpolagaj, da si ti jaz, da si v moji koži, v mojem
 položaju;

id ad nostra tempora non facit: to ni za naše čase;
 ni primerno, ne ustreza časom, ni v skladu, se ne zlaga s časi.

Za en glagol uporablja potemtakem slovenščina 70 izrazov, a s tem
 možnosti še davno niso izčrpane. Podobno kakor za facere mora slo-
 venščina za glagole agere, ducere, habere; movere, pe-
 tere, uti imeti na voljo najmanj 200 prevodov. Samostalniki res je
 v latinščini brezbitna senca, ki jo je v slovenščini treba materializirati
 na najrazličnejše načine: v slovarju najdeš zanjo okoli 40 pomenov od
 stvari na sebi pa prek pravne zadeve do komune in države; enako je
 s substantivom ratio in glagolom esse. Latinec ljubi isti metafo-
 rični pridevnik acer za označitev cele vrste oseb in stvari, ki se v
 slovenščini rade vežejo vsaka s svojim posebnim pridevnikom: vir
 acer, pater acer, cibus acer, dolor acer, sitis acris,
 cura acris, vox acris, odium acre, frigus acre, inge-
 nium acre etc, slovensko: energičen mož, strog oče, pikantna jed,
 huda bolečina, pekoča žeja, glodáva skrb, predirljiv glas, divje sovraštvo,
 strupen mraz, bister um. Prevajalec mora vedeti, da je treba isto besedo
 često prevesti povsem različno, kakor pač zahteva okolica, v kateri stoji:
 miratus est ne pomeni samo se je začudil, se je zavzel, ampak tudi
 se je začudeno vprašal, je osupnil, se je zdrznil, je ostrmel, je strmé
 obstal, stvar mu je zbudila pozornost i. p. Neredko je potrebna v pre-
 vodu menjava v izrazu za isto latinsko besedo: za nas velja kot samo
 po sebi umljivo slogovno pravilo, da postavljamo sinonime, kjer se v
 izvorniku kaka beseda po našem občutju prevečkrat ponavlja, ne da
 bi bil za to poseben razlog: An invidiam posteritatis times?

Praeclaram vero populo Romano refers gratiam, si propter invidiae metum salutem civium tuorum neglegis! Sed si quis est invidiae metus, non est vehementius severitatis invidia quam inertiae peritescenda: Mar se bojiš slabega imena pri zanamcih? Reš, lepa zahvala, ki jo vzdajaš rimskemu ljudstvu, ako iz strahu pred zamero ne skrbiš za varnost svojih someščanov! Toda če pride bojazen pred sovražnim natolcevanjem sploh v poštev, se ti je veliko manj bati očitka, da si prestrog, kakor sumničenja, da si vnémaren.

Nadaljnja znatna razlika med latinščino in slovenščino ima korenine v ljudskem značaju: Rimljani so bili za čudo prozaičen narod, tako rekoč brez fantazije; njih proza je, izvzemši govore, večidel čisto stvarna, rekel bi, udržana, in le redkokdaj prestopi okvir golega poročanja. Naš jezik je v tem drugačen; v njem rada spregovorita tudi duša in srce: življenje, toplina, čustvo, kjer koli dopušča predmet — tak je slovenski izrazilni slog v nasprotju s stvarnim latinskim. Vtem ko pozna na primer Grk neizčrpno obilje predstav iz vsega okolja neba, zemlje in morja ter dela po njih individualna imena, označuje pedantni Rimljan svoje otroke s številkami, kakor pričajo rimska patronimika *Quintus*, *Sextus*, *Octavius*, *Decimus*, *Secunda* itd. Prožna domiselnost Grka ali Slovenca ustvarja v povezavi pridevnikov in samostalnikov nepregledno množino živobarvnih podob z močnim čustvenim poudarkom, zakrnela fantazija Rimljana vidi na stvareh samo to, ali so velike ali majhne, visoke ali nizke, bolj ali manj številne. Zato se prevajalec latinskih tekstov stokrat najde v položaju, ko mora siromaštvu latinščine pomagati z bogastvom domačega jezika. Kar so Latincu *magnae res* precies, so Slovincu nujne, silne, presrčne prošnje, *maximae res* zelo važna vprašanja, *tantae facultates* obilna sredstva, *tanta gratulatio* topla, iskrena čestitka, *summa amicitia* srčno prijateljstvo, *fructus qui maximi sunt* najlepši sadovi, *summa voluntas* živa, vroča želja, *plurimae artes* vsestranska izobrazba, *parva domus* ubožna hiša. Slovenec pravi, da stoji domovina na trdnih stebreh, Rimljanu so ti stebri *magna subsidia*.

Poetična moč slovenščine se kaže dalje v posebljanju abstraktnih pojmov, zmožnost, ki je latinskemu jeziku tuja. Naši fantaziji se dejanja predstavljajo kot samosvoje osebnosti in jim prisojamo lastnosti, ki jih opazujemo sicer na pravih živih bitjih: ta drzna svoboda daje jeziku veliko lepoto. Nam je sodba prav tako krivična kakor sodnik, ki jo izreče, lahkomiselnost enako brezvestna kakor lahkomiselni človek, dovoljenje enako ljubeznivo kakor tisti, ki ga dá; malenkostno natančni Rimljan pa sicer pravilno, vendar brez fantazije ugotavlja, da more krivičen, lahkomiseln, ljubezniv biti pravzaprav samo človek. Sicer je tudi Rimec občutil potrebo po takih zvezah, vendar se je plašno ogibal organski spojitvi substantiva z adjektivom in je raje mehanično prilepljal ali prišteval samostalnik k samostalniku: *benevolentia et fides* zvesta vdanost, *propugnatio ac defensio* napadalna obramba, *observantia et constantia* stalna pozornost, *coniunctio amicitiaque* prijateljska zveza, *memoria bene-*

volentiaque hvaležen spomin, innocentia consiliumque modra korektnost, ardor et impetus silovit napad, cum consilium gravitas constantia, tum lepos humanitas litterae tvoja razumna, stanovitna resnbnost, posebno pa tvoj lju-bezniivi humor in slovstvena izobrazba; tuis studiis erga me muneribusque delector vesel sem tvojih prijaznih darov.

Izrazita posebnost latinskega jezika je v tem, da zelo nerad upo-rablja abstraktne pojme v funkciji delujočega subjekta in da prepušča to nalogo večidel konkretnim osebam. V takih primerih mora Slovenec, če hoče govoriti po slovensko, pri prevajanju spremeniti osebek; to mu ne dela težav, saj v slovenščini brez natezanja lahko rečemo, da spletke povzročijo, da strah izneveri, da bolečina žalosti i. p.: Quorum arti-ficiis effectum est, ut res publica in hunc statum pervenerit: njih spletke so povzročile, da je domovina zabredla v tak položaj ali: s svojimi spletkami so dosegli, da... Nullius um-quam periculi timore ab officio desciscam: nikoli me ne bo strah pred kakršno koli nevarnostjo izneveril moji dolžnosti ali: se ne bom iz strahu pred nevarnostjo izneveril dolžnosti. Tuo maerore dolent: tvoja bolečina jim dela žalost. Scipionis consilio atque virtute Hannibal in Africam redire coactus est: Scipionova preudarna dejavnost je Hanibala prisilila, da se je vrnil v Afriko. K navadi latinskih piscev, da rabijo pretežno osebe kot delujoče subjekte, je gotovo pripomoglo neko gramatično sredstvo, ki ga slovenščina domala sploh nima na voljo: to je latinski pasiv. Ta glagolski način, ki ga razločno označuje pasivni eksponent r, je Latincu tako priročen, da ga uporablja ne samo za zgoraj omenjeno uvajanje osebnih subjektov, temveč tudi v druge namene, zlasti — kot bomo videli v naslednjem — za pregledno oblikovanje dolgih in zaple-tenih period. Umljivo je, da rudimentarni slovenski trpnik, ki pozna eno samo pravo trpno obliko, bohotno razraslemu latinskemu pasivu ni kos: tu zaostaja slovenščina daleč za latinščino, zato mora prevajalec tem bolj paziti, da to slabost svojega jezika zakrije ter nadomesti pasiv z drugačnimi zasuki: zakaj noben jezik ne kaže rad svojih šibkih strani. Najnavadnejše sredstvo, kako izogniti se pasivu, je sprememba stavka v aktiv. Toda s tem je vedno v zvezi zamenjava subjekta, a to ni zmeraj zaželeno. Tu si more prevajalec pomagati tako, da namesto pasiva upo-rablja pomensko ustrezne tranzitivne glagole ali druga enakovredna rekla. Za izraz nedovršnega pasivnega dejanja more s pridom rabiti tudi medialna (refleksivna) oblika, istotako za dovršno dejanje, samo da tu v zvezi z glagolom »dati«. Nekaj zgledov: Libertus et lectus est et legitur a me diligenter et custoditur diligentis-sime: tvojo knjigo sem pazljivo prebral in jo še berem, pazim pa nanjo tako kakor na zenico v očesu. Tibi ea tribuuntur, quae debentur: deležen si pač tega, kar ti gre. An vereris, ne auctoritas nostra hoc meo maerore minuatur: mar se bojiš, da bi moj ugled utegnil trpeti zbog mojega žalovanja? Afferri, cogi, illustrari, exstingui, interfici, confici, morbo affici, adiuvari, probari, defendi: dospeti, morati, žareti,

ugasniti, pasti, končati, zboleti, pomoč, priznanje, zaščito najti. *Delatus sum*: dal sem se odnesti. *Non sum pecuniae dulcedine captus*: nisem se dal zgrabiti mikavnosti zlata.

Za slovensko uho naravnost neznosna je v latinščini pretirana raba superlativov, zlasti v Ciceronovih retoričnih spisih. Našemu jeziku ni treba kričati, da ga slišiš; zato mora prevajalec marsikje ublažiti to razvado. Večkrat zadostuje za prevod kar preprosti pozitiv, bodisi sam, bodi z rahlo stopnjujočim dostavkom tako, prav, kaj, na primer: *Plancius, homo officiosissimus*: naš prizadevni Plancius; *humanissimi et carissimi patris*: mojega dobrega, ljubega očeta; *me studio-sissimum utriusque vestrum*: jaz, ki sem vama obema tako zvesto vdan; *aetas opportunissima*: kaj prikladen čas. Včasih je potreben tudi obširnejši opis: *sordidissimum periculum*: ogroževanje, ki bi se ga moral sramovati; *iustissimus triumphus*: triumf, do katerega ima vso pravico. Nasprotno pa je dobro latinski opis superlativa z nikalnico in komparativom prevesti s superlativom, recimo: *neque tutius reperies quidquam*: najzanesljivejše, kar utegneš najti; *nihil duobus nobis est stultius*: potem sva midva največja bedaka pod soncem.

Konec prihodnjic

R. Kolarič

NAREČJE - KNJIŽNI JEZIK - ŠOLA

Novi učni načrt za slovenski jezik v višjih razredih gimnazij zahteva, naj se dijak v višji gimnaziji podrobneje seznanj tudi s slovenskimi narečji.

Ob dialektološkem delu na terenu pa se mi je večkrat pripetilo, da so mi ljudje izrazili svoje začudenje, zakaj sploh zapisujem narečje, ko je to vendar nekaj manjvrednega, nekaj slabega, ker da so jih v šoli nešteto krat zmerjali in celo kaznovali, če so govorili v svojem domačem narečju, da so se iz njihovega domačega govora norčevali in od njih zahtevali, da ga čimprej opustijo in se oprimejo šolskega jezika oziroma jezika šolske knjige. Nešteto krat sem opazil, da je preproste, zlasti kmečke ljudi res sram s tujcem govoriti v domačem narečju in se trudijo, da bi z njim govorili v nekakšnem knjižnem jeziku, ki ga niti ne znajo dobro.

Otrok se od matere nauči govoriti narečje in je torej narečje resnični materin jezik. Narečje je bilo prej ko knjižni jezik. Zato nima nihče pravice otroku njegovega domačega govora poniževati in sramotiti, kakor se je to dolga desetletja dogajalo in se še dogaja.

Ves pouk materinščine visi pri nas od 1. razreda osnovne šole dalje v zraku, ker učitelji ne izhajajo iz otrokovega domačega govora in mu že od prvega dne šole govorijo v njemu nedomačem jeziku in ga tega jezika tudi učijo, ne da bi pri tem izhajali iz govora otrokovega doma. Otrok sam ne najde zveze med domačim govorom in knjižnim jezikom. Šola se ne zaveda, da je knjižni jezik za otroka v bistvu tuj, nov jezik. Od tod tudi sorazmerno slabi uspehi pri pouku slovenščine. Če je povrh učitelj

materinega jezika še toliko netakten, da otrokov domači govor sramoti in v nič deva, se s tem otrokov odpor do učenja slovenskega jezika, zlasti njegove slovnične zgradbe še poveča. Zatorej ni čudo, da se učenci tako neradi učijo slovnice in da neštetokrat slišimo pri mladih in starih vzdih: »Oh, ta slovnica!« »Vse bi še šlo, ko bi le slovnice ne bilo!« Ipd.

Otrok je od prvega dne, ko stopi v šolo, v dilemi: šola drugače govori in uči, dom in vsa okolica pa drugače. Tega prepada med šolskim in domačim govorom mu niti osnovna niti srednja šola ne skušata razumljivo premostiti. Dovolj zgovoren dokaz za ta prepad je Cankarjeva zgodba o »ena jedelj pomaranča«, ki ne velja samo za elkanje, marveč tudi za vokalizem in vse druge jezikovne pojave.

Tudi pri pouku materinega jezika ali slovenščine je treba izhajati iz znanega k neznanemu, to se pravi iz domačega narečja šolske okolice in prehajati na knjižni jezik. Tako bi bil otroku knjižni jezik nekje zasidran in bi otrok zlahka pojmoval diference med knjižnim jezikom in domačim govorom. Tako bi se mu tudi najlaže in najbolje zbudjal čut za jezikovne zakonitosti, brez katerih ne more pojmovati ne narečja ne knjižnega jezika. Tako bi otrok tudi najlaže razumel, zakaj ljudje v raznih krajih drugače govorijo, in bi zaslutil, kakšne utegnejo biti zveze med posameznimi govori in narečji ter med narečji in knjižnim jezikom. Saj je vendar slovenski knjižni jezik zrasel iz dolenskega narečja in se polagoma obogatil z elementi drugih narečij. Zveza med knjižnim jezikom in narečji še ni pretrgana in tudi nikoli ne bo, če nočemo, da bi slovenski knjižni jezik postal zgolj papirnat stvor brez žive vsebine. Ni ga slovenskega pisatelja in pesnika, ki bi prej ali slej ne našel poti nazaj k ljudskemu govoru, zlasti v besednem zakladu in skladnji. Kolikor boljši je in kolikor boljše so njegove ustvaritve, toliko bližji je ljudstvu in toliko bližji je njegov jezik ljudskemu govoru. Poglejte si Prešerna, Trdino, začetnega Levstika, Stritarja, Župančiča in druge!

Ni moj namen, da bi tukaj na drobno razpravljaj o načinu, kako naj se olajša otroku prehod iz narečja v knjižni jezik in kako naj se oba povežeta. Opozoriti sem hotel le na problem, ki je mnogo širši, da bi ga mogel na kratko obdelati. Skupina strokovnjakov bi ga morala podrobno preštudirati in si ogledati tudi, kako to reč delajo v Švici, kjer so se s tem problemom že začeli ukvarjati.

A. Bajec

VEZANJE VEČ OSEBKOV S POVEDKOM

Slovenske slovnice uče, da stoji povedek v ednini; kadar čutimo po dva osebkoma za eno celoto. Spol se ravna po bližnjem imenu: Groza in strah prevzame vso vas. Žalost in hrepenenje je bilo razlito po velem materinem licu. Naš kmet, naš delavec nam je ustvaril besedni zaklad.

Trditev se pojasnjuje s tem, da so dvojice teh osebkovih besed pomensko sorodne. Toda kje se začne in kje neha ta pomenska sorodnost?

Ni dvoma, da bi se prvi zgled glasil v preteklem času popolnoma naravno: Groza in strah sta prevzela vso vas. Prav tako domače bi tudi zvenelo: Naš kmet in delavec sta nam ustvarila besedni zaklad. Vse kaže, da ne gre toliko za sorodnost pojmov, kolikor za splošno nagnjenje, ravnati povedek po najbližji osebkovi besedi. To nagnjenje se kaže zlasti tam, kjer se nobeden izmed subjektov ne rabi v množini, n. pr. pri zbirnih imenih: Korenje in zelje je obrodilo. Grozdje in sadje je lepo kazalo. Tudi snovna in pojmovna imena se le redko rabijo v množini: Moka in mast se je pocenila. Strah in groza me prevzame. Vendar v zadnjih dveh zgledih ni izključena raba dvojine. Tudi pri snovnih imenih srednjega spola rabimo redno ednino: Vino in pivo je pošlo.

Iz latinske slovnice je prevzeto pravilo, da ima pri rabi povednega deležnika moški spol prednost pred ženskimi in le-ta pred srednjim. Nadaljnje obravnavanje naj pokaže, da slovenski jezik v tem pogledu često hodi svoja pota, ne meneč se za papirnato pravilo. Zatorej morajo slovnice v opombi zmerom pristaviti, da vezanje ni dosledno. Oglejmo si nadrobnosti:

1. Pri dveh osebkih istega spola se rabi dvojina tega spola: Oče in sin sta stopala po cesti. Mati in hči sta enako košati. Žrebe in ščene sta razposajeni. V tem zadnjem zgledu bi verjetno slišali tudi razposajena, tako vsaj v narečjih, kjer nevtraj privzemajo moški spol; za knjižni jezik to seveda ni priporočljivo.

2. Pri vseh osebkih različnega spola se rabi končnica -a: Gospod in gospa po polju sta šla. Potok in jezero sta zamrznila. Mati in dete sta zdrava. Oglejmo si natančneje zadnji zgled. Za dve materi bi rekli, da sta zdravi, tako tudi za dve deteti. Zdrava je pa dvojninska oblika moškega spola, tega spola pa nista ne mati ne dete. Na prvi pogled torej nedosledna skladnja. Postavimo zdaj oba osebka v množino: Matere in deteta so zdrave. Šlo bi tudi: Matere in deteta so zdrava, nikakor pa ne oblika za moški spol zdravi. To nam pove, da je v stavku Mati in dete sta zdrava pomožni glagol sta s svojo končnico -a potegnil za sabo tudi povedno določilo. Pisatelji, ki rabijo v dvojnini obliko ste, pišejo Mati in dete ste zdravi. Taki zgledi so še n. pr.: Nebo in zemlja sta se zagrnili v dim. Proso in ajda sta lepo kazala. Vranica in srce sta zdrava.

Za rabo je značilen naslednji zgled: Pogača in mleko je (sta) na mizi. Brž ko ga postavimo v pretekli čas, se mora v povednem določilu pokazati spol. Zato pravimo: Na mizi je bila pogača in mleko ali pa: Pogača in mleko je bilo na mizi. V obojem primeru je izražen samo en spol, zatorej se jezik temu rad izogne in rabi dvojino: Pogača in mleko sta bila na mizi.

3. En osebek je v ednini, drugi v množini ali narobe. Če je zadnji zbirno ali snovno ime, more stati povedek kot nekakšen povzetek v ednini: Kozli, ovce in druga živina se je pasla. Jajca in mleko je redilno.

Najbolj običajno je ravnanje po bližnjem osebku: Jetra in ledvice so zdrave. Želodec in pljuča so zdrava. Jetra, ledvice in žolč so zdravi. Nožič in škarje so nabrušene. Zanimivo je, da se v narečju množinsko ime često občuti za edninski osebki, pa se sliši tudi: Jetra in žolč sta zdrava.

4. Vsi osebki so v množini. Če so istega spola, skladnja ne dela težav: Škorci, kosi in ščinkavci so letali po grmovju. Ose in čebele bodo zmerom prepir imele. Na trati so se pasla žrebeta in teleta.

Če so osebki različnega spola, je res opaziti neko prednost moškega spola, vendar pa je enako pogostno tudi skladanje po bližnjem osebku: Studenci, reke in jezera so zamrznili (in zamrznila). Zvezki in peresa so pošli (pošla). Noži, žlice in vilice so srebrni (srebrne). Hribi, doline in pota so zasneženi (zasnežena). Orehi, jabolka in hruške so obrodili (obrodile). Žerjavi, lastovke in druge ptice selivke so že odletele. Jabolka in hruške so sočne. Hruške in jabolka so sočna.

V stavkih, ki se začenjajo s povednim določilom, pravzaprav še ne vemo, kakšni in katerega spola osebki bodo sledili, zato navadno skladamo kar po prvem: Zdravi so želodec in pljuča, a bolna so jetra, žolč in ledvice.

Bralec, ki ima dosti pisanja, se bo kljub gornjim nasvetom še kdaj pa kdaj znašel v zadregi. Tako bi Slovenci najbrž na več načinov izrazili, da so obrodili tile pridelki: korenje, repa in proso. To poglavje iz slovenske skladnje še ni dovolj obdelano, tudi je res, da raba po narečjih in celo pri posameznikih močno omahuje. Treba je s tankim ušesom prisluhniti ljudski govorici in iz nje izluščiti kleno zrno. Kazalo bi tudi pregledati zadevno rabo slovenskih piscev od 16. stoletja naprej. Uredništvu bo zelo ustrezno, če mu bodo bralci sporočali dvomljive primere.

SLOVNIŠKE IN PRAVOPIISNE DROBTINE

Čestitati in častitati

Že večkrat so me vprašali, zakaj smo v SP 1950 s križcem označili glagol častitati in izpeljanko častitka ter predpisali samo čestitati, čestitka. Glagol čestitati je izposojen iz hrvaščine, prav tako samostalnik čestitka. Hrvaški glagol čestitati je izpeljan iz samostalnika čest »del, delež, usoda, sreča,« ta pa iz psl. *čestъ* »del«. Pomensko je čestitati = biti deležen sreče, komu srečo voščiti. S čast, častiti torej čestitati, čestitka nimata nič skupnega, zato je pisava z a označena kot napačna. V slovenščini so se besede iz korena čest- že izgubile.

R. Kolarič

IZ ZGODOVINE SLOVENSKE LITERARNE KRITIKE

Sredi 19. stoletja je v slovenskem literarnem življenju napočil trenutek, ko je postalo vprašanje literarne kritike izredno pereč, skorajda neizogiben problem. Vzrokov za to je bilo več.

Najvažnejši med njimi je bil nedvomno izid Prešernovih Poezij. Prešernova visoka umetnost je z zbirko zaživela v vsej svoji moči. Zdaj tudi v slabo razvitem kulturnem okolju ni mogla več ostati brez globljega odmeva. Poezije so slovensko kulturno javnost dokončno postavile na preizkušnjo. In res je kmalu izšlo nekaj ocen, ki so že v dokaj otipljivih obrisih pokazale, kako je s Prešernom na Slovenskem. — V imenu pesnikovih častilcev je izpovedal svoje iskreno občudovanje psevdonimni Buchenhain — Jožef Babnik (Poesien des dr. Preschern, Illyrisches Blatt, 9. in 16. febr. 1847). Nasprotna stran je našla svojega tolmača v Francetu Malavašiču, ki je skušal zmanjšati vrednost Prešernove poezije in spodbiti učinek Babnikove ocene (Domorodni listi, Novice, 17. in 24. febr. ter 3. marca 1847). Nov glas, ki je še pred zaključkom Malavašičeve ocene spet zapel hvalo Prešernu, je bila pesem Karla Melzerja An dr. Preschern bei Erscheinung seiner Gedichte (Illyr. Blatt, 2. marca 1857). In šele tri leta po izidu Poezij se je zgodilo, da je prinesel prvo pohvalno in pomembnejšo oceno Prešerna tudi slovenski časopis: dne 28. decembra 1849 je v Sloveniji izšel prevod V. Rizzijeve kritike Poezije doktorja Franceta Prešerna (iz Deutsche Monatschrift aus Kärnten). Kritični odmevi na Poezije so bili torej tu. Skopi po številu in skromni po vsebini, toda vendarle izraziti in močno različni. Tako je Babniku Prešeren edini pravi pesnik na Kranjskem: »On je sam tu, pesnik iz sebe samega, brez vzora, toda svojim naslednikom najlepši vzor.« Malavašič izhaja iz rodoljubarsko političnih vidikov. Prešerna označi za pesnika manjvredne vrste, za subjektivista, ki mu »resnih predmetov« ni dovolj mar. Rizzi se je prvi zavedel, da je v Prešernu »izobraženost cele Evrope zedinjena«, in je pesmi skušal presojeti z višjimi, ne več kranjsko rodoljubnimi merili. Pesnikovo genialnost vidi v nenavadni izrazni zmogljivosti in naravnost obstrmi nad tem, da je iz popolnoma neizobraženega jezika, tako rekoč iz »neobtesane priprave... čudeže delal«, saj je mojstrsko obvladal najtežje pesniške oblike. Ne prezre pa tudi pesnikovih duhovnih globin. Prešeren mu je predvsem ljubezenski pesnik, toda preko osebne ljubezni odkriva v njem tudi domovinski in človečanski eros. V njem spozna tisto dragocenost, ki je takratni — in tudi kasnejši — čas ni poznal: harmonijo globoke domovinske ljubezni in širokega svetovljanstva.

Toda zbirka ni bila samo močno umetniško delo, ki je zahtevalo opredelitve in izzvalo ocene. V takratnih, še močno diletantskih slovstvenih razmerah je bila hote ali nehote tudi literarnokritično dejanje. Saj je že samo s svojim obstojem pomenila soočenje najvišje poezije

s kopico del komaj povprečnih, zvečine pa sploh podpovprečnih pesmarjev. Toda pesmarjev, ki so si v javnosti že utrdili priznanje in sloves pesniških prvakov ali vsaj pesnikov. Tako drastično in tako neenako srečanje vrednot je v idilično zatišje nekritičnega poveličevanja moralo vnesti nemir, sprožiti napetosti ter spopade mnenj. Prej ali slej je v javnem mnenju moralo priti do novih, višjih meril in z njimi do prevrednotenja splošno priznanih vrednot. In ker so bile Poezije tudi glede na celotno zgodovino slovenskega slovstva docela izjemen pojav, ki je po svojih idejnih in estetskih vrednotah stal nenavadno visoko nad vsem, kar se je dotlej napisalo, so nova merila posegala tudi po literarni preteklosti. Bolj točno povedano: pričakovati je bilo, da bosta z izidom Prešernovih pesmi kult Koseskega in Vodnika kaj hitro izgubila svojo veljavo. Toda ni se zgodilo tako. Žaostala miselnost in slabo razvit okus kulturnih veljakov, z njimi vred pa tudi miselnost in okus pretežnega dela takratnih izobražencev, sta se trdno oklepala svojih ljubljencev in ju celo zavzeto branila. Samo posamezniki so se takoj skraja zavedeli pravih vrednot in se postavili na Prešernovo stran. Čeprav se je ta tragični boj razplamteval še celi dve desetletji, ne smemo podcenjevati začetkov. Opredelitev do vprašanj: Prešeren ali Koseski, Vodnik ali Prešeren, je takoj po izidu zbirke začela vznemirjati duhove. France Malavašič je že februarja 1847 omenil ta pojav: »Kterimu teh dveh mož (misli Prešerna in Koseskega) gre prvenstvo in kateri izmed nju zasluži venec predstva? Tako slišimo nektere Slovence povpraševati in prepirati se, ker ta tega, uni uniga povzdiguje...« (Novice, 24. febr. 1848). Tako se tudi v vseh omenjenih ocenah Prešernovih Poezij bije zastrt boj za Prešerna ali proti njemu, za Koseskega in Vodnika ali proti njima. V nekaj letih je ta opredelitev postala naravnost žgoč kulturni in literarni problem. Nasprotja so bila toliko močna in za sproščen razvoj literarne miselnosti tako važna, da so morala na dan, k neposrednemu obračunu. Edina in najbolj spontana pot v javnost je bila literarna kritika.

Prava in javna literarna kritika pa je tedaj že sama po sebi morala naleteti na težave. Bila je na Slovenskem pravzaprav nekaj novega, nekaj, kar v tradiciji še ni bilo utrjeno. Vsa pomembnejša literarno vzgojna ali kritična dejavnost se je namreč dotlej razvijala predvsem po zasebnih pismih ali v razgovorih (Zois, Čop), do javnosti pa je prodrla po navadi le v epigramih ali posameznih pesniških satirah. Tu je največje delo opravil Prešeren. Z Apelom in Novo pisarijo je v tridesetih letih pravzaprav začel poglavje literarne kritike pri Slovencih, začel pri najbolj bistvenih vprašanjih. Toda štirideseta leta teh začetkov niso nadaljevala. France Malavašič, ki je resda zgodaj spoznal potrebo kritike, je v tem desetletju napisal vrsto ocen, ki pa kot literarne kritike niso imele posebne vrednosti, saj so bile večkrat v najbolj važnih vprašanjih zmotne. Sem spada njegovo poveličevanje Koseskega nad Prešerna in Novic nad Čbelico. Ostale, prej omenjene ocene Prešerna (Babnik, Rizzi) so izšle iz nemških literarnih krogov. Tako je sčasoma prišlo do popolne krize kritičnega duha, do stanja, ko ocenjevanje ni bilo več ne satira ne kritika, temveč opisno informatorstvo ali docela nekritično hvalisanje vsega, kar je napisalo slovensko pero. In prav ta škodljiva navada se v

slovenski publicistiki ni utrdila nič manj kot narejena slava diletantskih pesnikov. Ob nastopu petdesetih let je predstavljala že trdno mentaliteto in s tem najbolj resno oviro razvoju prave literarne kritike. S tem pojavom se je bilo treba spoprijeti, če je hotela na dan poštna beseda o Prešernu in Koseskem, o Prešernu in Vodniku, in če je hotela kritika zaživeti ustvarjalno življenje. To je bil drugi pojav, ki je naravnost klical literarnokritično pero.

Istočasno, ko so v jedru literarnega življenja dozorevali ti problemi in nezadržno težili v javnost, so dozoreli tudi politični pogoji, ki so bili potrebni, da je lahko zares oživila literarna kritika. Marčna revolucija je sprostila močna narodnopolitična prizadevanja na skoraj vseh področjih družbenega življenja. V »ustavnem« obdobju 1848—1851 so javne izpovedi političnih načrtov in predlogov, mnenj in protimnenj postale že kar slog dnevnega časopisja. Nova razgibanost je še posebno zajela tiste panoge, ki so bile dotlej glavno področje političnega življenja, jezik in slovstvo. To je bilo toliko laže, ker je prav v teh letih poleg Novic začela izhajati vrsta novih listov, ki so dajali prostora tudi literarnim rečem in tako bolj ali manj omogočili, da je prišla do veljave raznolikost mnenj. Gotovo je bil ta pojav eden izmed najvažnejših pogojev za razvoj literarne kritike.

Končno se je treba ozreti še na podobo literarnega rodu, ki je stopal v javno življenje prav v letih 1848—1851 in znatno odločal o usodi slovenske literature v bodočih desetletjih. Če vzamemo v bežno presojo vsaj dva pomembnejša predstavnika, Trdino in Levstika, moramo ugotoviti, da sta oba nosila v sebi močno razvite prav tiste lastnosti, ki so osnovno gibalno kritične dejavnosti: izrazito navzven, v literarno in kulturno dogajanje obrnjena pozornost ter neutajljiva težnja po reformatorskem udejstvanju.

Če torej upoštevamo vse te literarne, politične in generacijske momente, ki so nastopili po izidu Prešernovih Poezij vsi hkrati, spoznamo nujnost, da se je prav v petletju 1847—1852 problem literarne kritike pomaknil na eno izmed prvih mest slovstvenih prizadevanj na Slovenskem. Prvo pomembno literarnokritično dejanje te dobe, prvi pogumen in pravičen poseg v vozlišče pereče problematike, ki je bila tedaj šele rahlo načeta, pa je bil Trdinov Pretres slovenskih pesnikov, objavljen v Ljubljanskem časniku decembra 1850. Nekakšen satiričen prolog v to delo je že njegova Pripovedka od zlate hruške, objavljena nekoliko prej v istem listu. Trdinov Pretres pa pomeni uvod v novo obdobje literarne kritike na Slovenskem, je v marsičem zelo značilen zanjo in zato zasluži globljo osvetlitev.

Globlja težnja Trdinovega Pretresa slovenskih pesnikov je v hotelju, uvesti v slovensko literaturo objektivno kritiko. Tega namena se je lotil zelo preudarno in dokaj temeljito. V uvodnem, teoretično zastavljenem delu je načelno obsodil takrat prevladujoče nekritično sprejemanje pesniških del kot škodljiv pojav: »Navada, ki smo jo do zdaj imeli, vsa slovstvena dela hvaliti, je imela res po eni plati to dobro, da je pisatelje . . . spodbadala; pa po drugi plati je ta navada vendar . . . mnogo zlega prinesla.

Pisatelj je smel še hvale pričakovati, da je le pisal in mu je bilo pri tem večidel malo mar, da bi bil tudi zares dobro in izvrstno pisal.« Trdina meni, da bi bila »edino prava pot, da se to, kar je zares dobro, povzdiguje, tisto pa, kar je slabo, odloči in zavrže«. * V nadaljnjem, stvarno kritičnem delu razprave, v obsežnem pretresu slovenskih pesnikov od začetka umetne poezije vse do sodobnosti, pa se je spoprijel predvsem z zmotnimi rezultati, do katerih je privedlo to nezdravo stanje. Tako je polemično jedro Pretresa v poskusu, kritično presoditi poezijo Koseskega, Prešerna in Vodnika ter vsakemu izmed njih določiti mesto in vrednost, ki mu gre. Seveda je šlo kritiku predvsem za to, da bi v javnosti dvignil veljavo Prešerna. Vzrok, ki je naravnal njegovo kritično voljo v to smer, je bilo očitno omalovaževanje Prešernove Poezije v korist Koseskega. To zapostavljanje se je v Novicah pojavilo že takoj po izidu Poezij v Mala-vašičevi opredelitvi Prešerna za »preganjanega laboda«, Koseskega pa za »bistrovidnega orla« ter »pesnika resnosti in veličastnosti«. Zapostavljanje Prešernove poezije je doseglo svoj vrh že nekaj let kasneje v Bleiweisovi primerjavi obeh pesnikov: »Koseskiga krepkejši duh ,višje podobe' ljubi in se clo nikdar ,v kvantah ne gubi« (Novice, 2. 1. 1850). Mladega Trdina so te besede prizadele. Dogodka se spominja takole: »Bleiweis je razglašal za prvaka vedno svojega Vesela in je rekel od strani o našem Prešernu, da se ,v kvantah gubi'. Brez teh besed... bi se ne bil lotil nikoli te zabavljive kritike« (Spomini, ZD II, 158). In najbrž ni ravnal samo po svojem razpoloženju, ko je sedel k Pretresu, da napiše obsodbo Koseskega ter Prešernu prisodi tisto veljavo, ki mu gre.

Do kakšnih zaključkov je Trdina privedel ta namen?

Sredi zadržane in dobro premišljene presoje pesnikov je neutajljiva čustvena prizadetost, s katero je napisal strani o Prešernu, in naravnost otipljiva nestrpnost, s kakršno je takoj v prvih vrstah planila na dan njegova glavna misel: »Prešeren (je) prva zvezda na obnebju slovenskih pesnikov«, poet, ki bo svoje prvenstvo »tudi v vseh prihodnjih dobah ohranil«. Kmalu zatem se njegova zavzetost za Prešernovo pesem povzdigne v apoteozo, ki je kljub mladostni čustveni zanesenosti več kot prazno opevanje: »Tu je voda, ki je nikdar ne zmanjka, naj jo tudi vedno zajemamo. Tu je obnebj, ki se nikjer zemlje ne dotika, ampak nam zmeraj nove, neizmerne lepote v jasni daljavi kaže. Tu je vijolica, ki nikdar duha ne zgubi... Tu je z eno besedo večni pesnik...«

Medtem ko je Trdina o Prešernu pisal jasno, v ničemer posiljeno in do kraja sproščeno, pa je precej drugače ravnal pri Koseskem. Opravka je imel s priznanim pesnikom, zato je skušal biti premišljen. Toda vsa previdnost je vendarle samo v načinu, kako je povedal svojo obsodbo, ne pa v obsodbi sami. Pod vljudnim, na prvi videz čisto nepristranskim tonom, ki hvali, kar je dobrega, in obzirno graja, kar je slabega, pazljiv bralec lahko odkrije uničujočo ironijo. Ironijo, ki je prikrita na svojstven način in jo lahko razgalimo šele takrat, če poiščemo notranje, v tekstu samem pretrgane zveze sodb.

* Citirano po Zbranem delu Janeza Trdine, IV. knjiga, Ljubljana 1952. Tudi vsi kasnejši citati Pretresa slovenskih pesnikov so vzeti iz ZD IV, str. 188—208.

Nekaj primerov. Posmeh tiči že v prvem, na hiter pogled nedolžno, celo superlativno oblikovanem stavku: »Prvi pesnik ‚Novic‘ je brez dvombe Koseski, ki se edini do zdaj, če ne iz vseh, vsaj iz veliko ozirov na stran Prešerna ustopiti sme.« Kaj je pomenila ocena »prvi pesnik Novic«, ni mogoče dvomiti, če si priključimo v spomin, kako je označil Prešerna in kako je komaj nekaj vrst prej ocenil noviško poezijo. Vsi noviški pesniki se mu namreč zde taki, da med njimi ni nobenega, »ki bi se smel popolnoma slab imenovati«. — Drugi del uvodnega stavka o Koseskem, kjer Vesela postavi na videz ob Prešerna, pa se tudi kaj kmalu izkaže kot ironija. Trdina predstavi njuno razmerje takole: »Pa kar zadene jezik pesmi, kar zadene lepoznanstvo celega sestavka, kar red misli in smislov, moramo pa brez pomišljanja Koseskega prvega slovenskega pisatelja imenovati in ga tudi po tej plati nad Prešerna povzdigniti.« Ta sodba bi nas utegnila zbegati, če ne bi nekoliko niže kritik sam snel te varnostne in hkrati burkaste krinke: »Koj ko smo prvo (pesem Koseskega) prebrali, smo v njih nekaj čudno novega zapazili. Obstrmeli smo... kakšen jezik bi to bil. Radovedni smo jo brali drugič in tretjič, dokler smo se prepričali, da je pričujoča pesem v pravem slovenskem jeziku pisana. Videli smo ta prekrasen razcvet svoje materinščine, videli neskončno visokost, krepost in lepoto svojega jezika in smo bili nanj... v popolnem pomenu besede ponosni. Z navdušenjem smo sprejemali vsako novo pesem, ki so nam jo ‚Novice‘... prinesle, in že mi jih mnogo vemo, ki so le po poezijah Koseskega, ki jih še popolnoma razumeli niso, iskreni rodoljubi postali.« O ironiji tu ni več dvoma! Če upoštevamo, kolikšno važnost je Trdina prisojal razumljivosti in čistosti jezika pri Prešernu in drugih pesnikih, je jasno, da moramo te vrstice sprejeti kot posmehljivo zavrnitev Veselovega jezika ter varljivega patosa pa tudi svojega nekdanjega česčenja Veselove poezije. — Lotil se je tudi Veselove prevajalske umetnosti. Čeprav je pri tem poglavju najprej opozoril na kočljiv pojav, da prevajalec svojih prevodov ni vselej opremil z imeni izvirnih avtorjev, je na tem področju priznal Koseskemu visoko ceno. Toda resnost je tudi tu dvomljiva. Stavek o prevajalčevem mojstrstvu je namreč lepo obkrožil z dvema trditvama, ki spodbijata vrednost Veselovega prevajanja. Prva trditev se glasi: »Po naših mislih naj bi samo najbolj izvrstni pisatelji predstavljali...« Druga pa: »Izvirnost je... poglavna čednost pisatelja...« Pohvalo Veselovega prevajanja je na koncu obravnave izrekel spet tako, da je z njo pripravil nov učinkovit udarec: »Napačno pa je vendar zopet po drugi plati, da so nekateri Koseskega silno povzdigovali, pa pri tem tako zašli, da so jeli Prešerna grajati in njegove nikdar še prekošene poezije kot izvir človeka, ‚ki se v kvantah gubi‘, grditi.« — Tako je Trdina z naravnost mojstrsko ironijo razkril vse temeljne slabosti Veselove poezije: izumetničen jezik, varljiv patos in prevajalstvo dvomljive vrednosti. To so bile dovolj močne opore za njegovo glavno misel, da »ne moremo Koseskega pevcu Sonetnega venca predpostavljati«. — Tej dokaj jasni opredelitvi do Prešerna in Koseskega je dodal kot drugi odgovor Malavašiču še ustrezajočo oceno Čbelice in Novic. Čbelica je po njegovem mnenju odprla novo dobo slovenskega slovstva in prinesla v poezijo nov, svobodnejši duh. Pri Novicah pa ni mogel povedati več

kot to, da so »tudi pesništvu močno na roke šle«. Uredniku Bleiweisu tudi ni ostal dolžan kljub navidezni hvali: »Urednik tega časnika ni gledal le na to, da bi v svoj list kaj dopisov imel, ampak je tudi pazil, da so bili dopisi, če ne vselej izvrstni, pa vsaj taki, ki so se z dobro vestjo tudi bolj omikanim bralcem ponuditi smeli.« Tako je na previden način znižal vrednost noviških prispevkov.

Trdinova sodba o Vodniku, s katerim so staroslovenski veljaki tudi skušali odriniti Prešernovo pesem, si prizadeva biti zelo objektivna. Tu ni občudujočega čustva, s kakršnim je pisal o Prešernu, niti zastrte ironije, ki mu je vodila pero ob Koseskem, temveč mirna in stvarna presoja. V njegovi poeziji odkriva vrsto vrednot in z njimi utemeljuje mnenje, da je bil Vodnik »prvi Slovenec, ki ime pesnik po pravici zasluži«. Vendar opozarja na nekatere lastnosti, predvsem na jezikovno in miselno preproščino, ki sta krivi, da Vodnikova pesem ni na najvišji stopnji omike in popolnosti. (Verjetno je nanj vplivala tudi Rizzijeva sodba: da se Vodnikove pesmi tako po vsebini kot po obliki »le malo čez narodno pesništvo dvignejo«.) Toda kljub temu njegovo poezijo prišteva med »klasiška dela« slovenskega slovstva. Tako je jasno postavil vrednostno razmerje tudi med Vodnikom in Prešernom.

S tako, v bistvu še danes veljavno opredelitvijo omenjenih treh pesnikov je Trdina — rahlo oprt na posamezne Babnikove in Rizzijeve sodbe — prvi ostro in pravilno odgovoril na zmotna vrednotenja, ki so jih hoteli v slovenski kulturni javnosti uveljaviti noviški prvaki. Bil je tudi prvi, ki je odločno postavil zahtevo po objektivni literarni kritiki. Kljub temu, da sta Lovro Pintar v Noyicah in Peter Hicinger v Ljubljanskem časniku takoj odločno zavrnila osnovne misli Pretresa in da je Bleiweis nato s silo zadušil nadaljevanje polemike, Trdinovo delo ni ostalo brez posledic. Boj za literarno kritiko in za Prešerna je bil dobro začel. V njem je našla oporo in pravo smer tista literarna mladina, ki je pod Levstikovim vodstvom proti koncu petdesetih let ta boj nadaljevala in ga s Stritarjevimi pismi 1868 uspešno zaključila.

S tem, da smo izluščili polemično jedro Trdinovega kritičnega pretresa in ugotovili pravilnost njegove opredelitve do nekaterih perečih vprašanj sodobnega literarnega življenja, pa smo se dotaknili komaj najbolj oprijemljivih aktualističnih idej sestavka. Presoja Trdinovega kritičnega dejanja s tem ne more biti zaključena. Kajti načelna vprašanja: kako vrednotiti Koseskega in Vodnika ob Prešernu, kako Čbelico ob Novicah, kako je pri Slovencih sploh z literarno kritiko — so taka, da za pravilno, vsaj splošno pravilno opredelitev niso zahtevala več kot nekaj povprečnega okusa in zdravega preudarka. Zato ta vprašanja sama po sebi in v splošni obliki ne morejo biti prava merila za preizkušnjo resnične literarnokritične sposobnosti. Tudi splošno pravilen odgovor nanje v razvoju literarne kritike ni mogel igrati dosti večje vloge, kot da je utrjeval obstoj nje same. Trdinove kritične sposobnosti in pomen njegovega Pretresa v razvoju naše literarne kritike lahko v celoti presodimo le tedaj, če pregledamo vsebino in globino temeljev, na katerih sloni. Treba je torej ugotoviti in ovrednotiti literarno umetnostni nazor, iz katerega je izhajal, in določiti smer, kam je težil.

Konec prihodnjic

Med poglavitne pripomočke za nazorni sodobni pouk spadajo tudi ekskurzije. Ne le zemljepisec in prirodoslovec, fizik in kemik ter zgodovinar, tudi slavist, slovstveni zgodovinar in jezikoslovec mora voditi dijake na ekskurzije, in sicer vsak svoj razred vsaj po enkrat v šolskem letu. Slavistične ekskurzije pa seveda ne smejo biti navadni izleti, ne smejo služiti zgolj razvedrilu in biti prepuščene slučaju, ampak morajo tvoriti sestavni del pouka in vzgoje ter biti skrbno organizirane.

Cilj ekskurzije in smer poti moramo že vnaprej natančno določiti ter ju vskladiti z obravnavano učno snovjo, intelektualno stopnjo ter telesno zmogljivostjo dijakov oziroma razreda. Vnaprej določeno pot nam sme spremeniti ali okrniti le neugodno vreme, nikakor pa ne muhavost, komodnost in objestnost mladine. Najprimernejši čas za ekskurzije sta zgodnja jesen, ko nastopi navadno jasno in blago ustaljeno vreme, ter pozna pomlad, ko se zemlja osuši in pota utrde. Večinoma se odpravljamo nanje spomladi, nekatere smeri pa so vezane na jesen in trgatev, če hočemo do kraja podoživeti lepoto ustreznih leposlovnih tekstov (Od Litije do Čateža: dolenske gorice, Cvetje v jeseni: Blegošovo kraljestvo). Kolikor nam znamenitosti, ki se nudijo na določenem zemljepisnem področju, niso docela znane, se moramo o njih prej poučiti iz raznih turističnih priročnikov, krajevnih leksikonov in zlasti seveda iz literarnih in splošno kulturnih zgodovin ter monografij o posameznih pesnikih in pisateljih. Tehnične priprave, to je nabavo voznih kart in rezervacijo železniškega voza, lahko prepustimo spretnemu in zanesljivemu dijaku, da ne bomo imeli nepotrebnega dela še s tem.

Predvsem pa si moramo biti na jasnem o smislu in pomenu takšnih ekskurzij. Navadno z obiskom domačije ali groba kakega kulturnega delavca izkazujemo le temu posebno hvaležnost za vse njegovo delo v naši književnosti in kulturi. Tako že otroci iz ljudske šole in nižje gimnazije, če smo jih prav vzgojili, z občutkom svetega spoštovanja romajo v Vrbo, ogledujoč si domačijo našega največjega poeta z vsemi njenimi prostori in predmeti tja do zibelke v kamri. Pri tem poznajo le skromen del pesnikovega opusa, tistega pač, ki je njihovi starostni stopnji primeren in dostopen. Čeprav pa so teh najmlajših častilcev predstave o avtorju Sonetnega venca zelo medle in obrisne, je njihov čustveni odnos do njega zelo intimen, pogosto celo bolj kot pri marsikakem višješolcu, ki hodijo na ekskurzije neredko predvsem zato, da en dan nimajo pouka.

Za dijake višjih razredov gimnazije, kjer literarno zgodovino študiramo sistematično in mora biti ob njej idejna in estetska vzgoja mladine mnogo globlja, pa slavistične ekskurzije ne smejo biti zgolj akt spoštovanja in hvaležnosti do naših velikih mož. S tem ko dijake vodimo v literarno pomembne kraje, jih seznanjamo s socialnimi pogoji in pokrajinskimi značilnostmi, sredi katerih so se naši besedni umetniki rodili, preživljali mlada leta in iz njih navadno tudi črpali svoja

dela, hkrati pa tudi z živo ljudsko govorico, katere besedni zaklad, rekla in stavčni red so uporabljali. Kako močno mora delovati na sprejemljivo dušo mladega človeka pogled na strmi vrhniški Klanec s hišicami siromakov ob straneh ter na rekonstruirano krojaško delavnico in hkrati edini stanovanjski prostor številne Cankarjeve proletarske družine! S kakšnim radoznalim veseljem bo nadpovprečni višješolec, ki mu je pri srcu narodna kultura, prisluhnil živahni govorici zgovornih Levstikovih in Jurčičevih rojakov okrog Lašč in Muljave, govorici s posebnim vokalizmom, pristnim domačim izrazjem in drastično krepkimi primerami! Kako ga bo pretreslo, ko bo stal ob grobu goriškega slavčka pri Sv. Lovrencu nad sinjezeleno Sočo in se oziral po sosednjih zelenih in skalnatih gorskih hrbtih in grebenih od Matajurja do Kanina, onstran katerih se Beneški Slovenci še danes bore za obstanek in svoje pravice! Ali ne bo občutil Kosovelove trpke melanholije in tihe groze docela le ob njegovih kraških gmajnah z brinjem in bori ter kamnitih vaseh s toplimi ognjišči, nasprotno pa Župančičev življenjski optimizem razumel mnogo bolj ob obisku Bele krajine z njenimi sončnimi goriciami in brezovimi gaji ter razigrano deco ob jurjevanju? In tudi kar se nas pedagogov tiče, sem prepričan, da ne moremo v tistem zadnjem intimnem bistvu poznati Prežihova in umeti njegovih del, če nismo sami doživeli njegove Koroške, domačij in gozdov pod Plešivcem in Peco, železarne na Ravnah in rudnika v Mežici, posebej pa njegovih samoraslih rojakov.

Na ekskurzijah torej ne hodimo gledat samo rojstnih domov pesnikov in pisateljev, ki so poleg tega večinoma že drugotni, močno predelani, mestoma pa celo že razpadli ali porušeni. Na ekskurzijah se seznanjamo tudi z značilnostmi pokrajine in njenih ljudi ter s socialnimi pogoji, v katerih žive; tako si ustvarjamo nazornejšo in pravilnejšo predstavo o naših posameznih literarnogeografskih področjih (Pregljeva Tolminska, Prežihova Koroška, Kranjčevo Prekmurje). Na takšnih poučnih izletih posebej prisluhnemo tudi ljudski govorici, glasovom, oblikam, besednemu zakladu in stavčnemu ritmu raznih slovenskih narečij. Pomorejo pa nam končno tudi h globljemu umevanju literarnih osebnosti, njih domovinske ljubezni in zaskrbljenosti (Gregorčič), socialne miselnosti, borbe in upora (Cankar), življenjske melanholije ali optimizma (Kosovel, Župančič), skratka, idejnega in čustvenega sveta pesnikov in pisateljev. Ekskurzije nam torej slavistom pedagogom lahko nudijo mnogo več, kot se na prvi pogled zdi. Tako pojmovane in izvedene nam postanejo odlično dopolnilo pouka v šoli, ki je mnogokje hudo suhoparen.

Prav je, če se na cilju ekskurzije v zaključenem krogu svojih dijakov pesniku (pisatelju) oddolžimo s kratko in intimno recitacijo nekaj njegovih pesmi ali odlomkov v prozi. Sicer pa se bomo radi spustili v nevezan, domač pomenek z domačini, da bodo študenti prisluhnil narečju tistega zemljepisnega področja, prišli v neposreden stik z našim ljudstvom, kmetom in delavcem, in znali spoštovati njegovo trdo, pošteno in plodno delo. Dasi po stroki slavisti, pa bomo kot razgledani in vestni vzgojitelji dijake na ekskurzijah seznanjali tudi z vsemi drugimi kulturnimi, zlasti likovnimi spomeniki in zgodovinskimi znamenji-

tostmi, hkrati jih pa opozarjali na prirodne lepote in gospodarski napredek svoje domovine. V tem bomo uspeli toliko bolj, če bomo na ekskurzijo povabili tudi tovariša zgodovinarja, zemljepisca, biologa ali fizika, kar bo že iz disciplinskih razlogov naravnost nujno tedaj, kadar bomo peljali na isti cilj hkrati dve vzporednici. Tudi načrt poti moramo izdelati tako, da bo zajel čimveč slavističnih in drugih kulturnih, a tudi prirodoslovnih in gospodarsko-tehničnih zanimivosti, pri čemer se vračajmo, če se le da, že zaradi pestrosti izleta, po drugi poti.

Naj nanizam sedaj nekaj smeri za naše slavistične ekskurzije! Omejil se bom na področje osrednje Slovenije, ki mi je najbolj znano.

1. Ljubljana z ogledom Narodne in univerzitetne knjižnice (rokopisni oddelek), z obiskom stare cukrarne, groba modernih ali Navja ter izbrane predstave v Narodnem gledališču (Drami).

2. Vrhnika s Klancem, pokopališčem (Cankarjevi starši) in Močilnikom. Daljša in nekoliko zahtevnejša smer: Borovnica — Pekel (slikovite stene s slapovi in floro) — Pokojišče — Borovnica — grad Bistra (lesno-gozdarski in lovski muzej) — Vrhnika; s Pokojišča je po pobočjih Menišije možen sestop naravnost na Vrhniko.

3. Dvorska vas (kočevska proga) — Retje (Levstik: rojstna hiša, Ilijev kozolec) — Vel. Lašče — Ráščica (Trubar: Temkov mlin, spomenik) — Podknej — Podsmreka (Stritar) — Vel. Slevica (Stritarjeva legenda, baročni glavni oltar) — Mala Slevica — Sv. Gregor (razgled na Ribniško dolino) — razvaline Starega gradu — Ortnek. Povratek je možen že z Vel. Slevice v Vel. Lašče.

4. Višnja gora — Polževo (plan. dom) — Kravjak (Slemenice iz Jurčičevega Desetega brata z ostanki gradu, grajsko kaščo in ribnikom) — Muljava (Jurčič, »zlati« baročni oltar) — Stična (romanska bazilika). Varianta: Polževo — Krka (Jurij Kozjak) — Muljava — Stična.

5. Litija — Šmartno — Bogenšperk (Valvazor) — Kostrevnica — Liberga — Gornik (Bojčeva zidanica iz Popotovanja) — Moravče (Zidarjeva Tona) — graščina Turn pri Sv. Križu (Levstik učitelj pri Paceju) — Čatež — Vel. Loka (novomeška proga). Ekskurzijo je izvesti ob jesenski trgatvi, seveda ob strogi disciplini dijakov.

6. Novo mesto z ogledom kapitlja (gotika, Tintoretto) in muzeja (lepo urejen oddelek NOB, bližina Koč. Roga!), obiskom groba Primčeve Julije (Šmihel), Kettejevega stanovanja in Trdinovega groba (novo pokopališče). Iz Novega mesta dva daljša, a čudovita izleta, oba priporočljiva za jesen: na sončno Trško goro in k romantičnemu Otočcu na Krki (Tavčarjeva povest Otok in Struga) ter na pravljicne Gorjance (Trdinove Bajke in povesti) s Paderšičevo kočjo tik pod vrhom, imenovano po partizanskem junaku, slavistu Vinku Paderšiču.

7. Črnomelj (partizanska metropola) — Dragatuš — Vinica (O. Župančič: rojstna hiša, Žeželj, Kolpa). Primeren datum ekskurzije je Jurjevo (24. aprila).

8. Domžale — Brdo pri Lukovici (Kersnik: ostanki graščine, drevored z ribnikom, družinski grob) — Sp. Loke pri Krašnji (Maselj-Podlimbarski) — Limbarska gora (ljudska legenda) — Moravče (Detela, Vegov spomenik) — čez Grmače v Kresnice pri Litiji.

9. Medvode — umetno Zbiljsko jezero nad hidrocentralo — Podreča in Praše na Sorškem polju (mladi S. Jenko) — Kranj z obiskom hiše Prešernove smrti ter grobov obeh pesnikov. Če ekskurzijo vodita slavist in fizik, si je popoldne na osnovi predhodne prijave možno ogledati katero od kranjskih tovarn.

10. Škofja Loka (bogata muzej s sobo Visoških in »zlatim« baročnim oltarjem z Dražgoš) — Sv. Volbenk (Šubičeve oltarne podobe) in Visoko (Tavčarjeva družinska grobnica) — Poljane (pisateljeva rojstna hiša). Posebno doživetje nudi v lepem jesenskem dnevu ekskurzija v Blegoševokraljestvo (Cvetje v jeseni): Poljane — Volča — Javorje — Žetina (Jelovo brdo) — Črni kal — Blegoš in nazaj do Žetine, povratek preko Malinskega vrha in Volče v Poljane.

11. Žirovnica (M. Čop), ob žel. progi do Vrbe (stara lipa za seje vaške srenje, Prešernova domačija, Sv. Marka) — Dosloviče pri Breznici (Finžgar) — Bégunje (pokopališče talcev iz NOB na vrtu bivše kaznilnice) — Zapuže — Radovljica (Linhart). V Bégunjah je pri dveh vodjih ekskurzije postopati takole: prvi naj del dijakov popelje k Sv. Petru (alpska visokogorska flora, čudovite gotske freske, razgled po Radovljiški ravnini, zlasti na Blejsko jezero, in Julijce), drugi pa mimo gradu Kamna (Pegam in Lambergar) v dolino Drage pod Bégunjščico; iz Bégunj skupen povratek v Radovljico. — Druga, bolj obrabljena, letovišcarska varianta: Vrba — Breg — Zasip (Vida Jerajeva) — Vintgar (romantična soteska Radovine) — Podhom — Bled (Kumerdej, otok, grad) — Lesce.

12. Bohinjska Bistrica (ostanki Zoisovih fužin) z Ajdovskim gradcem (Uvod h Krstu) — Brod (Mencinger) — Boh. jezero in Savica (Krst); od Sv. Janeza dalje je iti po severni obrežni stezi pod Vogarjem, nato pa od Zlatoroga po bližnjici k slapu; povratek na bistriško postajo z avtobusom.

Brez dvoma bo navedene ekskurzije lažje izvedel ljubljanski slavist kakor pa njegov tovariš, ki službuje kje na Štajerskem ali Primorskem, kjer je treba času dodati še vožnjo do Ljubljane, s čimer se vsaka ekskurzija podaljša na dva dneva ter nastopijo za njenega vodjo nevšečnosti tudi zaradi prenočevanja. Isto pa velja tudi za Ljubljančane, kadar se odpravljajo v literarno pomembne kraje v obrobnih delih naše domovine, zlasti če so železniške zveze z njimi odročne (Vrsno, Medana, Kotlje, Slovenske gorice, Vel. Polana). Dejstvo je, da ekskurzije, ki zahtevajo veliko peš hoje, zraven pa morda še eno ali celo dve nočni vožnji z vlakom, prekomerno izčrpavajo vse udeležence. Mnogo udobneje in hitreje bi potovali z avtobusi, a redne avtobusne proge so s prometom preobremenjene in avtobusna podjetja šolskim ekskurzijam na splošno ne nudijo nikakih popustov. Zato bodo prosvetne oblasti v Ljubljani, Mariboru in Novi Gorici prej ali slej morale misliti na nabavo lastnih vozil.

Kljub manj povoljnim prometnim in finančnim razmeram pa moramo slavisti prirejati ekskurzije tudi danes. Saj predstavljajo poleg rokopisov, knjig, fotografij in filmov najbolj nazorni učni pripomoček pri študiju literarne zgodovine. Seveda pa bodo naše ekskurzije hasnile šele tedaj, če bomo dijakom že prej dodobra označili umetnikovo dobo, življenje in osebnost ter jim s tematično, idejno in formalno analizo vsestransko približali njegova dela.

Ocene in poročila

ANTUN BARAC
JUGOSLAVENSKA KNJIŽEVNOST

Med lanskimi knjigami Matice Hrvatske je gotovo na prvem mestu Jugoslavenska književnost profesorja Antuna Barca, po Popoviću drugo delo te vrste, ki obravnava književnost jugoslovanskih narodov kot celoto. O tem važnem priročniku govorimo sicer nekoliko pozno, vendar pa mislimo, da se v prvi številki strokovne revije smemo ozreti tudi v bližnjo preteklost, da opozorimo na dela, o katerih doslej nismo imeli priložnosti spregovoriti v strokovni reviji.

Od Popovićeve Jugoslovenske književnosti (London 1917 in več izdaj pozneje) pa do Barčeve Jugoslavenske književnosti (Zagreb 1954) so pretekla skoraj štiri desetletja. Medtem so naši narodi naglo napredovali v nacionalnem, gospodarskem, družbenem in kulturnem življenju. Zato je razumljivo, da Barčeva Jugoslavenska književnost tako po obsegu, po znanstveni zanesljivosti kot tudi po ideološki usmeritvi daleč prekaša priročnik Pavla Popovića, ki je kot predstavnik ofenzivne srbske buržoazije pisal svoj informativni priročnik daleč od virov, med viharjem prve svetovne vojne kot utemeljitev jugoslovanskega nacionalnega integralizma. Barčevo delo je nastajalo v mirnem okolju, ob virih, kot delo vestnega in za to najbolj poklicanega znanstvenika, na pobudo Komisije za kulturne zveze z inozemstvom kot informacija za tujino.

Pisatelj spremlja književni razvoj posameznih narodov od začetka pismenstva do danes. Pri tem je skoraj v celoti izostala makedonska književnost, kjer je kratko omenjen samó Kosta Racin.

Gradivo je razdelil po kronološkem redu. V določenem obdobju govori o slovenski, hrvatski in srbski literaturi, o vsaki posebej, brez nasilnih povezovanj, kot so delali nekoč unitaristi in jugoslovanski integralci, ki so hoteli postaviti na isto kavzalno bazo to, kar se je ločeno razvijalo na povsem drugih osnovah in v drugih kulturnih območjih. Po kratkih informacijah o nacionalnem in jezikovnem razvoju jugoslovanskih narodov govori najprej o srednjeveškem pismenstvu, nato o stoletjih vse močnejšega vpliva meščanstva na literaturo (16. do 18.), dalje o ljudski poeziji in končno o književnosti 19. in 20. stoletja, kjer podrobneje označuje obdobja in literarne smeri: osnove modernih jugoslovanskih književnosti, od romantike k realizmu, realizem v 19. stoletju, usmeritev proti Evropi, med dvema vojnama in sodobno književnost. Avtor se dosledno trudi, da govori z enako objektivnostjo in v sorazmerno enakem obsegu o srbski, hrvaški in slovenski književnosti. Njegove sinteze in karakterizacije obdobji so točne, zgoščene in znanstveno podprte. S takimi kvalitetami bo knjiga s pridom služila potrebam pouka hrvaške in srbske literature v slovenskih srednjih šolah. Vendar bi želel na tem mestu popraviti nekaj lapsusov, ki bi jih slabše informirani bralci utegnili prezreti. Ni točno, da so izven versajske Jugoslavije ostali samo Hrvati in Slovenci v Istri (str. 10), temveč tudi sto tisoči Slovencev na Primorskem in Koroškem. Definicija starocerkvenoslovanskega jezika (17) je precej nejasna za tiste bralce, ki bodo informacije o prvem slovanskem knjižnem jeziku črpali samo iz Barčevega učbenika. Na str. 19 je tiskarski škrt pravilno letnico 1248

spremenil v napačno 1244. Samostansko ime Štefana Nemanje je Simeon in ne Stevan (str. 25). Naslovi del so praviloma v izvornem jeziku literature, kateri delo pripada, v cerkvenoslovanskem ali slovenskem, le ponekod je ta doslednost opuščena, n. pr. Slovo Ljubavi (27), v izvorniku Slovo ljubve, Ta vesel dan ali Matiček se ženj (ne samo Matiček se ženi, str. 83), Napake slovenskoga pisanja (str. 179, prav slovenskega), Putovanje iz Litije do Čateža (str. 179, prav Popotovanje itd.), Jurij Kozjak (str. 185 dvakrat Jurij Kozak), Gregorčičev rojstni kraj je Libušnje, ne Ljibušnje (str. 186), Kersnik je živel »na Brdu kod Lukovice« (str. 232, napačno: u Brdu kod Lunovice). Rojstno leto Marina Držića je verjetno 1508, ne pa 1520 (str. 41), Ljubmir (str. 42) ni Držićeva pastorala, temveč samo oseba iz pastorale Tirena; verjetno je avtor kot četrto Držićevo pastoralo mislil omeniti Džuha Krpeta. Ime Zrinjski (str. 44, 59) pišemo po X. izd. Pravopisa z nj (ne Zrinski). Na str. 44 popravi tekst tako: Brne Krnarutić je Vazetje Sigeta grada posvetil Jurju Zrinjskemu, sinu sigetskega junaka, Pirama in Tizbo pa ostrogonskemu nadškofu Antonu Vrančiću, po rodu iz Šibenika. Gundulić je bil rojen verjetno januarja 1589, ne 1588 (str. 54). Priimek Giorgi, v starejših slovstvenih zgodovinah Đorđić, pišemo danes Đurđević, kar je avtor pri Ignjatu Đurđeviću (str. 68) upošteval, medtem ko je Stijepa Đorđića (str. 58) zapisal še po starem (prav: Stijepo Đurđević). Rojstni kraj Petra Zrinjskega je Vrbovec, na kajkavskem ozemlju. Štokavizacija Vrbovac (str. 59) je nepravilna, kot bi bilo nepravilno Belostenac i. pod. Preseneča pesniška karakterizacija Frana Frankopana: »Fran Krsto Frankopan, također član jedne od najuglednijih feudalnih porodica Hrvatske. Kad je smaknut, imao je tek 28 godina, ali je već bio ugledan vojnik. A bio je i on pjesnik.« (str. 59). Juraj Križanić je bil rojen v dvorcu Obrhu ob Kolpi (blizu Ribnika, torej ne: u Ribniku kraj Zagreba). Tudi ni bil jezuit, temveč je šele pred smrtjo v Vilni stopil v dominikanski red (str. 61). Đurđevićeva trditev, da je pred odhodom v Rim sežgal večino svojih mladostnih pesmi (str. 68), je verjetno samo poza. Med hrvaškimi prosvetljenci (str. 70) je bilo vsekakor treba omeniti tudi Tita Brezovačkega, o katerem govori avtor na strani 73. Ko našteva znamenite pisce in njihova tehtna dela v civilni Hrvatski 18. stoletja, bi bilo prav, da bi poleg Jambrešića in Sušnika (Lexicon latinum...) in Mikocija (Otiorum Croatiae...) omenil tudi Ivana Belostenca (Gazophylacium), med srbskimi prosvetljenci pa Pavla Solarića (str. 76). Japelj se je pri jezuitih šolal, sam pa ni bil jezuit (str. 81), kot Matija Čop ni bil doktor (str. 123), čeprav je po učenosti prekašal vse takratne kranjske doktorje skupaj, če izvzamemo Prešerna. Črnogorci poturčencev niso »potjerali« (str. 114), temveč protjerali. Karakterizacija Kopitarja (str. 123) ne more zadovoljevati: »Njegov je ugled u Slovenaca bio veoma velik — iako je kao cenzor mogao spriječiti svaku knjigu, koja mu se nije svidjela. To je i činio.« Prešernov odnos do Julije in Ane Jelovškove je podan banalno (str. 125). Ivan Mažuranić je bil »potomak imućnije seljačke porodice«... toda »kao siromašan đak kroz škole se probijao samo svojom vrednoćom« (137). Leta 1848 niso prišli na oblast predstavniki jugoslovanskih narodov (str. 147). Po ukinitvi ustave 1852 v Avstriji se življenje jugoslovanskih narodov ni začelo razvijati na dva načina, na en način v habsburški monarhiji, na drugi v kneževini Srbiji, Črni gori in turških deželah (str. 148), temveč je res, da sta ta dva načina ob tem času že tradicionalna in da je zanju ukinitav avstrijske ustave brezpomembna. Srbsko kul-

turno središče se v drugi polovici 19. stoletja ni pomikalo na jug, dokler se končno ni ustalilo v Beogradu, zaradi surovega ravnanja s Srbi na Ogrskem, temveč je v tem času stalno rasla moč meščanstva v Srbiji, ki se je ob koncu 19. stol. kulturno popolnoma emancipiralo od srbskih rojakov v Vojvodini (str. 149). Slovenski literarni zgodovinarji (n.pr. dr. A. Slodnjak) se ne bodo strinjali s trditvijo, da »Levstik nije bio stvaralac u punom smislu« (str. 180). Mislim, da bi bil moral avtor Levstiku, najimpozantnejši postavi slovenske literature v 2. pol. 19. stol., odmeriti več prostora in bolj poudariti njegov titanski boj s posvečeno in neposvečeno malomeščansko reakcijo: V Juriju Kozjaku niso opisani turški vpadi na Štajersko (str. 185), temveč na Dolenjsko. Nerodna je formulacija: »Kod mnogih (namreč Gregorčičevih pesmi) doduše smeta neke vrste propovjednički ton, trag pjesnikova zvanja. Ali sve to nije mnogo smetalo.« (str. 187). — Jakov Ignjatović »po naravi tvrdoglav, nije svršio viših škola« (str. 193). Pravilnejše bi bilo: Zaradi nagle jeze in trmoglavosti je prišel navzkriž s profesorji na univerzi, ki jo je zapustil in stopil v vojsko, pozneje pa je končal pravo kot vojak. Pri pomembnem realistu M. Glišiću bi bilo treba iz celotnega opusa poudariti namesto ali pa poleg Prve brazde še Glavo šećera (str. 195). Kumičićeva Pod puškom nj roman (211), temveč krajša povest. Administrativne enote na slovenskem ozemlju so bile do konca prve svetovne vojne poleg Kranjske, Štajerske, Koroške in deloma Istre (str. 229) še Trst in Goriška. Mahničev napad na Aškerca je sledil le nekaj let za napadom na Gregorčiča, zato slabo zveni stavek: »Ni on, kao ni nekad Gregorčič, nije toga očekivao« (234). Kočićeva »mala bosanska srpska stranka« ni bila edini sovražnik Avstrije v Bosni (str. 241). Radoja Domanović bi kazalo uvrstiti med srbske realiste (str. 251), kot je to storil J. Skerlić. Vranje je Srbija dobila 1878, torej ne isto leto, kot je bil rojen Bora Stanković (str. 225). Pri Domjaniću je očiten tudi vpliv Otona Župančiča, ne le vpliv A. S. Puškina in P. Verlaina (269), o Župančičevi zbirki Zimzelen pod snegom pa bo šele čas razsodil, ali je »snažna, aktualna i umjetnička« (293). Med pomembnejšimi slovenskimi revijami pred drugo svetovno vojno je izostala Književnost (301).

Vse te drobne in v primeri s celoto neznatne marginalije seveda nikakor ne zmanjšujejo velike vrednosti Jugoslavenske književnosti, ki bo s pridom služila kot kratek informator o hrvaški in srbski literaturi v naših srednjih šolah.

Janko Jurančič

FRANCE DOBROVOLJC IN ZVONE VERSTOVŠEK DVE IMENSKI KAZALI

Izšlo kot 1. zvezek Bibliografskih del Slavistične knjižnice. 1955. Str. 80. Brošurica vsebuje imensko kazalo k 21 knjigam Cankarjevih ZS ter k Prijateljevemu »Kersniku«. Praktičnim potrebam bosta kazali zelo dobro služili. V prihodnje naj podobni registri izhajajo v formatu knjige, za katero so napravljeni, da jih je mogoče vanjo kar vložiti.

Ź. S.

V svoji zadnji razpravi, ki ni do kraja izdelana in urejena, govori prof. Ramovš o splošnih slovenskih pojavih pri protezi in hiatu. Dokler so bili v slovanščini vsi zlogi odprti, se je v stavčni zvezi pred začetnim vokalom naslednje besede razvila konzonantična proteza; pred svetlimi vokali konzonantični *i*, pred temnimi pa konz. *u*. Tako so razumljive tudi številne variante (glede na rabo v absolutnem začetku) *ašte:jašte* ipd. Mogel pa se je tudi na absolutnem začetku razviti pred vokalom konz. *h*, *γ*, *j*, *g*, pač zaradi časovnega neskladja med prehodom zračne struje skozi glasilke in oblikovanjem ustnega rezonatorja za artikulacijo vokala. Kolikor so bili ti pojavi splošno slovanski ali slovansko dialektični in so v slovenščini ohranjeni, so danes sprejeti tudi v knjižno slovenščino; veliko pestrost pa kažejo mlajši, slovenskodialektični pojavi. Prof. Nahtigal objavlja več Ramovševih pism iz dobe med prvo svetovno vojno, ko se je mladi doktor slavistike pripravljal za habilitacijo na graški univerzi. Iz njih diha čista ljubezen do znanosti in neupogljiva volja, da bi dosegel svoj cilj, tudi ob najtrših frontnih pogojih. Isti avtor polemizira v razpravi Blodnje o staroruskem pismenstvu s sovjetskima rusistoma Ljvovim in Černyhom, ki trdita, opirajoč se na neki napis na lončeni posodi iz začetka 10. stol., na oba dogovora Rusov z Grki 911. in 944. leta ter na osmo poglavje Cirilovega Žitja, ki poroča o njegovem srečanju z »ruskimi« črkami v Hersonu leta 860, da so to neizpodbitni dokazi za eksistenco domačega, staroruskega pismenstva pred prevzemom krščanstva. Nahtigal z argumenti zavrača njune trditve in očita Ljvovu nepoučenost in naglo sklepanje.

O postanku imena *Grk* pri južnih Slovanih piše prof. Skok. Slovani niso prevzeli niti klasičnega grškega imena *Heleni*, niti bizantinskega *Romaioi*, temveč ime, ki so ga Latinci slišali od ilirskih Mesapijcev, namreč *graec-*. Vprašanje razmerja južnoslov. *grk* : severnoslov. *grek-* je po avtorjevem mnenju rešljivo iz razmerja vulg. lat. *grécus: grecéscus*, tako da bi bila po prvem posplošena sev.-slov. *gre-*, po drugem pa juž.-slov. *grk* (zaradi mesta akcenta).

Za poimenovanje »globljega mesta v vodi« je zbral in deloma obravnaval F. Bezlaj okrog štirideset sinonimov iz slovenskega knjižnega jezika in dialektov. Ugotavlja, da se ti izrazi velikokrat ne krijejo s pomenom »globljega mesta v vodi«, ampak da imajo često zraven še pomen za vrtinec in izvir. Skuša jim določiti geografsko razširjenost in starost in v tej zvezi obravnava krajevna, rečna in ledinska imena tega postanka. Pri tem še enkrat pretresa historiat razlag imen *Vodmat* in podobnih, zavrača Ramovševo razlago (po Štreklju) iz *vodomqtъ* in se pridružuje Vasmerjevi. Posebej še poudarja, da v vsej tej leksiki v večini primerov ne moremo slediti normalnemu slovenskemu fonetičnemu razvoju, da so spremembe večidel plod ekspresije in besednega križanja; zaradi takih »iregularnosti« je težka tudi obravnava predslovenskega elementa in izposojenk s tega pomenskega področja.

Jasne rezultate prinašajo štiri Logarjeve dialektološke študije. Za gornje-savske govore ugotavlja, da so morali biti prvotno del koroške dialektične baze, za govor *Dovja* in *Mojstrane* posebej pa dokazujeta nepričakovana refleksa za praslovanski *jat* in etimološki *o*, da so se morali prebivalci nekoč pri-

seliti z vzhodne Dolenjske, kar posredno potrjujejo tudi zgodovinski podatki. Po refleksih za ista dva vokala sklepa avtor za gornjo Tuhinjsko dolino in Črni graben, da so se tod že od začetkov naselili Slovenci iz celjske kotline, gorenjska plast pa je prekrila ta govor šele v poznem srednjem veku, ko so se tja odprle prometne žile. Za govor ob srednji Savinji avtor potrdi, da gre tu za osrednjo štajersko plast z gorenjskimi inovacijami; posebno zanimiva pa je ugotovitev, da se meje govora ob gornji Savinji do Luč skoraj natančno krijejo z nekdanjo posestjo benediktinskega samostana v Gornjem gradu in da so tu delovale močne koroške inovacije, solčavski kot pa je moral biti naseljen razmeroma pozno, a gotovo z gorenjske strani.

Ko spremlja današnje reflekse za praslovanska nosnika v govoru med srednjo soško in čepovansko dolino, zaključuje, da tega govora zaradi posebnega razvoja ni treba vezati z beneškoslovenskimi, pač pa je fonetični značaj govora umljiv spričo njegove splošne izoliranosti in specialnih zgodovinskih dejstev.

Novo etimološke zveze in razlage prinaša prof. Grošelj za slovensko prazen, trebuh, velik, snaga, rus. hvost, B. Čop pa za nehati, juriti, s̄m̄ěti, sotiti in letsko vaĩrs »več«.

Prof. Bajec objavlja obširno študijo o tvorbi slovenskega adverba. Delo je nadaljevanje obeh knjig slovenskega besedotvorja (samostalnik, pridevnik, zloženke). V izčrpnih izpeljavah razvršča tvorbe s partikulami, tipe danes, samostalniške okamenine v nekaterih sklonih, adverbe na -oma in -ski, odrevenele samostalnike v predložnih sklonih, tvorbe iz pridevnikov, zatrdele sintaktične zveze iz predloga in pridevnika tipa do dobra, tvorbe iz participov tipa grede. Posebej obravnava tudi adverbe izposojenke. Avtor analizira poleg gradiva iz knjižnega jezika še bogat dialektični zaklad prislovov, postavi veliko novih zvez in razlag. A. Debeljak precej neurejeno dopolnjuje Miklošičevo in Bernekerjevo leksiko s prvotnim emocionalnim poudarkom, tvorjeno s prefiksi ka-, ga-, ko-, go-. Poleg bogatega slovenskega in pripadajočega slovanskega besednega materiala razlaga s pomočjo teh predpon tudi nekatere priimke in krajevna imena.

Brez lingvističnega prijema je pisan sestavek F. Jesenovca o sintaktični in stilistični rabi povratnosvojljilnega zaimka. Po nekem vnaprej postavljenem pravilu o uporabi svoj : moj itd. tehta »pravilnost« njih uporabe, na primerih iz leposlovja ter znanstvenega in žurnalističnega jezika. Spis pa ima gotovo svojo praktično vrednost.

F. Jakopin

PREŽIHOV ZBORNİK

Kakor je bilo spomladi povedano (prim. Naša sodobnost 1955, 68; Nova Obzorja 1955, 201), pojde Prežihov zbornik v tiskarno v napovedanem roku. Poleg slikovnega gradiva in izčrpane bibliografije bo obsegal vrsto študij, rokopisnega, spominskega in drugega gradiva, ki bo lahko v oporo prihodnjemu Prežihovemu monografu. Kdor ve še kaj tehtnega o Prežihu, je toplo vabljen k sodelovanju — najkasneje do konca oktobra je še čas. Če pa gradiva ne more poslati za objavo, naj ga vsaj čimprej priglasi, da ga bo mogoče navesti v bibliografiji.

Marja Boršnik

Med lansko zborovanje slovenskih slavistov v Mariboru ter letošnji mednarodni sestanek slavistov v Beogradu se je organično uvrstilo prvo posvetovanje slavistov Jugoslavije v letošnjem maju. Slavnostno se je začelo 23. maja v Skopju, nato pa se z delovnim programom preneslo na Ohridsko jezero v sindikalni dom pri Ohridu, kjer se je končalo 27. maja. Zaradi omejenega razpoložljivega prostora je tudi število udeležencev moralo biti omejeno. Slavistična društva posameznih ljudskih republik so zastopali delegati, med njimi iz Slovenije — po posebni ljubeznivosti gostiteljev Makedoncev — nekaj nad trideset. S tem, da je bilo posvetovanje prav v Makedoniji, je bilo omogočeno udeležencem, da se spoznajo z ljudmi in deželo, ki nam je bila doslej v veliki meri neznana. Za desetletnico osvoboditve, ki jim je šele omogočila svobodno kulturno ustvarjanje v lastnem jeziku, so nam Makedonci mogli pokazati uspehe svoje samostojne nacionalne poti v novi Jugoslaviji. Pokazali so nam svojo mlado kulturo, svoje mladostno slovstveno ustvarjanje. A po drugi strani je bilo posvetovanje ob Ohridskem jezeru tudi kar simboličnega pomena. Kraji ob Ohridskem jezeru, predvsem Ohrid in Sv. Naum, so namreč do današnjih dni ohranili žive priče prastare slovanske kulturne dejavnosti. Z veliko ljubeznijo in z izrednimi gmotnimi sredstvi od strani države ter s strokovno pomočjo tudi mednarodnih strokovnjakov odkrivajo in obnavljajo Makedonci dokumente stare slovanske arhitekturne in slikarske umetnosti, ki je neposredno po cirilmetodijski velikomoravski zrasla pred tisočletjem na makedonskih tleh. Tako nam je najmlajši slovanski narod pokazal svoje globoke kulturne korenine v dobi Klimenta in Nauma, ko je v teh predelih plamenelo najbolj zgodnje slovansko kulturno žarišče na našem jugu.

Ker so se jugoslovanski slavisti to pot prvič sestali, se je bilo seveda na zborovanju mogoče dotakniti samo nekaterih točk in se razgovoriti samo o nekaterih vprašanjih, ki so skupna nam vsem. Po moji misli je ena pozitivnih potez na primer tudi lanskega mariborskega zborovanja slovenskih slavistov bilo že zgolj srečanje, že sam kontakt, ki ga je tak sestanek omogočil ljudem z istimi stremljenji in istim delovnim področjem. Tudi sestanek jugoslovanskih slavistov je nudil premnogo koristnih možnosti in priložnosti za soočenje osebnih in republiških problemov ter za široko izmenjavo misli, izkušenj, pobud in opozoril. In velikega moralnega vpliva, ki ga pomeni vsako tako posvetovanje, nikakor ni mogoče podcenjevati.

Ohridski dnevi so bili posvečeni vprašanju slavistike z znanstvenega in popularno-pedagoškega zorišča. Udeležence posvetovanja so predstavljali v večini srednješolski predavatelji slovenskega, hrvatskega, srbskega, makedonskega, ruskega in slovaškega jezika in slovstev, torej slavisti v širokem smislu besede, poleg njih pa so bili dostojno zastopani tudi slavisti znanstveniki, predavatelji in strokovni sodelavci z jugoslovanskih univerz. Predavanja in referati so obravnavali strokovno in pedagoško prakso pri pouku jezika in slovstva na srednjih šolah različnih nacionalnih področij Jugoslavije. Naj-

obširneje so pred zborovalce razgrnili sliko o stanju na naših srednjih in deloma tudi visokih šolah referati, ki so jih oskrbeli zastopniki posameznih republiških združenj. (Med njimi je o pouku slovenščine na slovenskih šolah govoril referat prof. St. Miheliča, o pouku srbohrvaščine pa referat prof. Jurančiča.) Referati so pokazali, da je stanje pouka ter znanje jezika in slovstva v vseh republikah skoraj na las enako, da se slavistom povsod stavljajo ista vprašanja in da se bojujejo povsod z istimi težavami. Zdi se pa, da si je pouk materinega jezika ohranil pri Slovencih še največ veljave, ugleda in upoštevanja in da smo tudi s kadri in šolskimi knjigami še najsmotrnejše oskrbljeni. Povsod je viden globok upad pismenosti in odklon od lepe knjige. Dvigniti pešajočo jezikovno kulturo in ponovno vzbuditi ljubezen do književne ustvarjalnosti — to bodi smisel in smer našega dela. Pri tem ne pomaga samo študij, temveč je potrebna za to tudi vera v delo ter ogenj in vnema. In ta ogenj in vnema sta bila živo vidna vse dni v diskusijah, ki so kar razrivale preozke meje časa. Nihče ni utegnil povedati vsega, kar je želel. Referati in diskusije so izzveneli v zahtevo proti gramatiziranju, to je formalističnemu učenju pravopisnih pravil in ponavljanju sistematizirane gramatične snovi; za srednješolca je jezik voljna gmota leposlovja in ne samostojna znanstvena kategorija. Enako žive so bile zahteve proti lit. historicizmu, ki se gubi v suhoparnih, preživelih drobnjarijah, zanemarja pa estetske, stilne in idejne vrednote slovstvene umetnine. Preko jezika in zunanje vsebinske analize prehajamo k idejni, družbeni ter estetski analizi. Predavatelj mora biti ne samo strokovno podkovan in pedagoško pripravljen, temveč mora biti tudi kos umetnika, ki posreduje intimno vživljanje v slovstveno ustvarjanje. Veliko morejo pri tem pomagati dobre knjige: čitanke iz jugoslovanskih literatur in svetovnega slovstva, poetika ter živa slovnica. Kljub posameznim poskusom v republikah, da se napiše slovstvena zgodovina jugoslovanskih slovstev za šolsko porabo, doslej še nikjer nimajo knjige, ki bi strokovno in metodično ustrezala. Tako se je na makedonskem posvetovanju spet rodila misel, naj obnovi svoje delo tisti zbor slovstvenih zgodovinarjev, ki je pred leti pod patronanco zvezne prosvetne uprave snoval jugoslovansko slovstveno zgodovino. Slovenci smo s 1. knjigo svoje literarne zgodovine, ki je napovedana pri SM za prihodnje leto, že na najboljši poti, da vsaj za svoje slovstvo sebi in drugim republikam oskrbimo standardno delo. Referati, razgovori in diskusije so pokazali, da so potrebe in problemi glede šolskih knjig in priložnikov povsod približno enaki, da pa je najbolje zanesti se nase ter v svojem okviru opraviti, kar se največ da. S tem namreč največ koristimo tudi tovarišem drugih nacionalnih področij, ker lahko naše delo posnamejo ali pa ob njem najdejo boljšo rešitev.

Ob tej praktični pedagoški plati je znanstvena plat ohridskega posvetovanja prišla le malo do izraza. Kazala se je v predavanju prof. A. Beliča s področja splošne lingvistike (Pomen našega jezika in jezikovnega občutja za občo lingvistiko) ter v predavanju prof. E. Štamparja o hrvatski literarni zgodovini po 1945.

Posvetovanje je pokazalo, da se naše srednje šole bojujejo z zelo enakimi težavami po vsej državi, da pa rešitve ne bo prinesla enotna šablona in ne centralistični dekret. Razmere, iz katerih problemi rastejo, so v različnih republikah različne in pot, da jih obvladamo, je na različnih nacionalnih pod-

ročjih različna. Zasedovati, kdo bo bolje in kdo bo prej rešil to in ono vprašanje, pa more biti v korist vsem. Končno vendarle vsa prizadevanja naših nacionalnih kultur, in kajpada tudi jugoslovanskih slavistov pri njihovem delu, merijo na isti cilj. Zato je koordiniranje naših prizadevanj, tovariško izmenjavanje misli in izkušenj ter kulturno tekmovanje samo v korist jugoslovanski srednji in visoki šoli. To so poudarile tudi nekatere točke končno sprejetih sklepov. Koordinirati delo jugoslovanskih slavistov, zastopati jih v zveznem merilu ter posredovati stike z inozemstvom, te naloge pa je kot svoje bistvene naloge prevzela Zveza slavističnih društev Jugoslavije, ki se je osnovala na ohridskem zborovanju.

V. S.

TRIJE POLJSKI JUBILEJI

Pred sto leti, 26. novembra 1855, je v Carigradu umrl največji poljski pesnik Adam Mickiewicz (r. 1798). Zaradi sodelovanja v tajnem študentskem društvu je bil kot mlad gimnazijski profesor konfiniran v notranjosti ruskega imperija, od koder se mu je po petih letih posrečilo oditi v Zahodno Evropo. Po neuspehi poljski vstaji 1831 se je skupno z večino poljskih emigrantov naselil v Parizu, posegal posebej aktivno v demokratična osvobodilna gibanja in s takimi smotri odšel 57 let star tudi v Turčijo, kjer ga je dohitela smrt. Mickiewiczovo pesniško delo predstavlja celo razdobje v poljski literaturi, razdobje nove, romantične smeri, vsebuje pa poleg izrazito romantičnih tudi mnogo realističnih prvin. Pri nas je Mickiewicz le malo znan, čeprav ga je visoko cenil že Matija Čop; redkim starejšim, zdaj že povsem zastarelim prevodom in Kitici Mickiewiczevih (1943) se je po vojni pridružila nova prepe-snitev Ode na mladost (NS 1948) in Krimskih sonetov (NS 1949), to pa je le majhen del obsežnega Mickiewiczevega opusa. Pač pa nam je pesnikovo življenje in dobo zelo približal Jastrunov biografski roman Mickiewicz (izdala SM 1952).

Tej pomembni obletnici se pridružuje prav tako v novembru trideset-letnica smrti Cankarjevega sodobnika, najpomembnejšega pripovednika poljske moderne, Štefana Žeromskega (1864—1925). Žeromski je v svojih številnih novelah, romanih in dramah upodobil socialno in nacionalno problematiko Poljske v glavnem za dobo med drugo poljsko vstajo (1863) in prvo svetovno vojno (prim. povest Zvesta reka, izšla letos pri MK), posegal pa je tudi v zgodovino, n. pr. v velikem romanu Prah in pepel, in še v povojna leta v romanu Pred pomladjo (izšel letos pri SKZ).

Decembra letos pa bo tudi trideset let od smrti drugega velikega pripovednika Mlade Poljske, Vladislava St. Reymonta (1867—1925). Po novelah iz kmečkega življenja in romanih iz sodobnih poljskih mest (Komedijska Obljubljena dežela) je ustvaril roman Kmetje, mogočno podobo poljskega kmeta in poljske zemlje, ki mu je prinesel Nobelovo nagrado in svetovno slavo. Pri nas je do druge svetovne vojne izšlo več prevodov njegovih krajših del in romanov, med njimi tudi Kmetje, po vojni pa roman Leto 1794 (DZS 1952).

R. S.

Elektrakavina

MARIBOR-TEZNO

**PROIZVAJA IN PRIPOROČA SVOJE
PROIZVODE:**

SVETLOBNA TELESA ZA FLUORESCENTNO
RAZSVETLJAVO

SVETLOBNA TELESA ZA NAVADNO
RAZSVETLJAVO

TROFAZNE ASINHRONSKE ELEKTROMO-
TORJE ZAPRTE IZVEDBE DO 1,1 kW

ELEKTROMOTORJE ZA ŠIVALNE STROJE
OLJNE IN ORODNE ČRPALKE

SPOJNI MATERIAL ZA VISOKO IN NIZKO
NAPETOST

KONCENTRIČNI MATERIAL ZA TRAFI-
POSTAJE

**ZAHTEVAJTE POVSOD IZDELKE Z ZAŠČIT-
NIM ZNAKOM**

MARIBORSKA TEKSTILNA TOVARNA

Maribor

**PREDILNICE
TKALNICE
BARVARNE
TISKARNA
APRETURE**

Poštni predal 9
Telefon 24-32
Telex 033-17

Brzjavni naslov: Tekstiltvor
NB podružnica Maribor
štev. 640-T-150

Proizvaja: bombažno prejo, sukance za šivanje in vezenje, hlačevino, klote, bombažne in umetno-svilene podloge, flanele, popeline, cefirje, tiskanine iz bombaža in stanične volne.

Vse naše tkanine iz stanične volne ter tropikala kakor tudi chantung so apretirane proti mečkanju in so opremljene s posebnimi zaščitnimi znaki, ki jamčijo za obstojnost apreture tudi po večkratnem pranju.

Izvaža: sukance za šivanje, klote, svilene serže, popeline, cefirje ter tiskanine za moško perilo in ženske obleke.

Uvaža: barve, kemikalije, utenzilije itd.

Vsi naši izdelki so znani po izredno dobri kakovosti in nizkih cenah.